

7681

కవిరాజ శ్రీరాధ శృంగారము ల్లిశాస్త్రి

స్వీయ చరిత్రము

మనదేశములో దనుచున్నవారు తామే వ్రాసి కొనునానానా లోంటినుండియు లేకపోయినను గొంతకాలమునుండి మాత్రము కలిగియున్నది. ఆ మాచారము బుర్రుకొనినది నామిత్రులు వచ్చుచు బోస్సిసింనుటంజేసి నాది యొకచరిత్ర మని చెప్పుటకుం నూనఁ దగ దనుకొనింబున నాకేవలములేక పోయినను నాజన్మాదీకమును యభ్యాసముగాఁ ద్రికరణకుద్ధింజేసి సంగ్రహించుగా వ్రాసి లోకమునకు సమర్పించుచున్నాఁడును. నే నెందులనుం గొఱమానినవాడఁ నయినను నాపూర్వులు మహాసభావు లనియు మహాత్ములు లనియు మహాసాధు లనియు గర్వించువంతిరంగము గలవాఁడను. గావున “చెట్టుపేరు చెప్పుకొని కాదులయ్యుకొనునట్లు” నేను వ్రేర్చించుమింటి నని పెద్ద లూహించురు కాక.

మాది కాశికాశ్రమము. కాశికంధు (విశ్వామిత్రుడు) మలగురువుగా నుండునది గావున మాసంతతి కాశేరు రూఢం బయ్యె. మాపూర్వులు శ్రీవిద్యోపాసకులై శ్రీదేవిపాదసమారాధనము చేయు వారుగావున శ్రీపాద వారనియుం బ్రసిద్ధిగాంచిరి. ఇందుమాసంతతివారు ప్రతిసంవత్సరమును అందు ముఖ్యముగఁ వివాహోదికుభ కార్యములు వచ్చినప్పుడు “రావిచెట్టుబ్రాహ్మణుడు” మఁడైవఁగా నాతింఁగొలుచువాచారము కలదు. మున్ను మావారిలో నొక విశ్వాంతుండు విద్యాగులకు విద్య గలపుమందు నట. ఒకనాఁ డాయన తన కిష్టం దగుబ్రాహ్మణవాని నొకవి భోజనపాత్రలకై పోలమన కేసి యాహ్వానము చేయఁజేట. ఆబాలుఁ డట్లు పోలమన కేసి యొక పెద్దరావిచెట్టులో నున్న మట్టిచెట్టెక్కి యాకులం గొయ్యలు ద్రవనమునఁ గ్రిందఁబడి వచ్చెనట. అప్పుడతడు విడి కిష్టలతో మహాగ్రాహుఁ

డయి అని మునుఁడైనబాలునిం గని దుఃఖాకాంత చిహ్నంబు నానినెఁ గల్గివేయఁజేసెను. గూఢాచరత్వంబుకెంద నాని టాన్వదైహికక్రియ లొనరించి యాది మొదలుకొని తిలవంక క్షులంబులు ప్రతివన్న నూరారి కింద వాని వర్సించునట్లు కట్టికి చేసెనట. ఆమాచారముం బుర్రుకొనింబుకొని ప్రతివన్నము నేదోరావికింద మానశ్శక్తి లాబ్రాహ్మణులు నారాధింతురట. వివాహములలో మొట్టముదలు నీయవసవ్యకర్మము నేనెవ్వయే నుభయ చేసెనొనయందును. లేకున్న నేదో కీడు గలుగుననిభయమునుమాచారికిగలిగియున్నది. అది మొదలుకొమేశ్వర్యాదులులోమలకైనట్లుమాకు గావిచెట్టు బ్రాహ్మణుడు మలదైవమై యుండె. ఇట్టిమావారు విశ్వామిత్రునితాకటాక్షపాత్రులైనవారుగావున మాసంతతివారిలో నాబోఁటివాండు కొందఱు తక్కిన దక్కిననా రెండఱును మహాసముగ్ధులనియు దైవము లేనివా రనియుఁ జెప్పపానాసింపుచున్నాఁ. నాకమ్మహామునిగుణయు లేమియు నంటకున్నను వానిగోపము మూత్ర మంటినది. మున్నుమాళాళివారు గోదావరీమండలమునందలి క్షీరారామమునకు సమీపముం దున్న సుమ్మలూరము గ్రామంబున నుండువా రని వినికి. నాకు లభించిన వంశవృక్షమునట్టి మాళాళిలో మొదటివారు శ్రీపాద పేరయ్యగారు. వారికి అక్షుసోమయాళులుగారు. వారికి వేరయ్యగారు. వారికి గంగాధరులుగారు. వారికి సర్వేశ్వరదీక్షితులుగారు. వారికి శంకయ్యగారు. వారికి వేంకటసురిగారు. వారికి ముద్రమ్మణ్యులుగారు. వారికి సర్వేశ్వరదీక్షితులుగారు. ముద్రమ్మణ్యులుగారికి వేంకటసోమయాళులుగారు. వారికి నేనును నాకమ్మండు రామకృష్ణులూర్తియనట. తిరు. ఇందుఁ బేర్కొనినమాపూర్వులందఱును నేన

కాస్త్రుశ్రోతగిద్దావికాడదు, తపస్సుంపన్నులు. వాతాశకుం చాత యయిన సర్వశ్రద్ధదీక్షితులగాలి వేదకాస్త్రము లభ్యుక్తింబి మహావిద్వాను లగుటయే కాక గోదావరీనందలమందలి రిఘువేదపురము రాజ భానిగాఁ గల మందపాటివానిసంస్థానమున మంత్రి పదవి బధిష్ఠించి కున్చింపఁబడినవారు. వారిసహధర్మ చారిణి తాళిపూడి గామవాస్తవ్యులగు వారణాసి కేశవావధానిగారి పుత్రికార్జును. పాపసోమదేవ మృగాదు. ఆమెకినతిండ్రివిద్యాగృలకు నన్యాయము నేయించుమంది విని యజుర్వేదము ఘోరము గను శ్రోతము లయినాంతిముగను శిల్పికోనినాడుషీ రత్నము. ఆమెని హస్త్యయ మనాగము నశ్యంతా ద్భుతదగ్ధము. ఆమె సోత్రికి సాటివచ్చిన విని ప్రసేద్ధికలదు. మాతాశిగారు కుబ్రహ్మణ్యముగాగు సంపూర్ణ వేదాధ్యయనము చేసినవారు. ఇల్లు విడిచి వారు కుటిలిండువోటున కప్పనకుబోక సగ్గదా తపస్సు చేసికొనచుండునారు. మాశిండ్రిగారు వేంకటసోమయాజులుగారు వేంకాస్త్రశ్రోతము లెఱింగిన విద్వాంసులై కోటరామభూపతిదేవుగారి యాశాన ములో 20 సంవత్సరములు మంత్రిపద బధిష్ఠించి పేరు గాంచినవారు. వారి కుభయభానాపాండిత్య ము కిదిశ్యమును సంకేతము. పురాణపఠనము వారికిం గుడివల్లు కుటియుకంకిం గుదురు టగది. వారి కి శ్లోతనమలనును వైద్యమంగును మంచిపవేళము గలదు. వారిచేతితో గచ్చాగు నూటి యుచ్చిన నది చింతామణియగుచుండుటంజేసి వారికి నవ్యుత్తవాస్తీ యని పేరు వచ్చినది. ఈవాసంబట్టి యెకాబోలు విప్రుడు వాసిమ్ముడు మంచివెద్దుడు డని పేరు పొందియున్నవారు. కోట రామభూపతిదేవుగారి

యొద్దఁ బని వాలింమికోనినవెనుక మా తిండ్రిగారు మరల జన్మభూమి యగు కాటనగ మన గ్రామము నఁ గాపురిం బుండి గుగ్గిప్రేమలు చేసి రాజును హేంబ్రవరములో న్నవసంపత్ని రాశ్వరీయ కున్దవ్విస యాసోమవారంబునఁ బరమపూణు నొందె. వారి జననము సర్వజిగ్గామసంగి వై శాఖుబహుశశ్శియో సోమవారము. నామాతామహులు కల్లూరివారు. వారును యన్త యాగములు చేసిక గుగ్గిశికుటంబు ములోనివారు. వానూ సోమహుండు కల్లూరి స్మృతు హృద్యసోమ గూణులు గారు వేంశ్రోతములం దిస మాపండితులు. వారిపుత్రిక మును నామాశ్విదేత యు నగు వేంకటస్మృత సోదేవమృగానికి శ్రుతం పాండిత్యముగాఁ గొన్ని వేదముఫనసలను, కొన్ని సా మయూనను విచ్చును. మాశిండ్రిండులకు వాకన్నము న్ను పదుగురు పుట్టిసోవుటంజేసి వాగు మిగులపగలం బూని రినుం ప్పబోవోక్తియే. ఆసోయినవారిలో ఖడ్గీపతి యను నాయగ్రజుండు శ్రీచాన్దాంకిత ఫాల భాగుండెట! ఆతఁడు : వ్యంగ సంధూకుఁ డనియు తిఁజీవించిన మూడునాలుగు సంవత్సరములలో ననే కాద్యుక్తులు ప్రదర్శించె ననియు మాతండ్రిగారే వాతోఁ జెప్పినారు

వానియవంతరమున నేను బుట్టితిని. నావెనుక మఱియిద్దరాండ్రువాగుడును, ఒక మిగనాడును బుట్టిరి. నేనగోదావరీనందలలో పెర్చి గూడెమునకుఁ జేరి యిచ్చ దేవపల్లె యను గ్రామములో కావా వాసశకము 1788సంఖ్య నెసంగునపు డక్షయసంపత్ని రాశ్వరీయజబహుశఁష్ఠీ సోమవారము (29 ఆక్టోబరు 1888 సంగం) రాత్రి నాలుగుగడియలకుఁ బున గ్గమనయీత శ్చిత్రియపాదమున మిగులగృహమునః—

లచ		కె
కు	రాశి	గు
రా	రూక	బుకు

లచ	కె	ని.క
కు	అంక	
రా	కె	

ఇట్లు గ్రహంబు లమరి యున్నప్పుడు జన్మించితిని. మార్తాద్రేగారు మంధోతిలో నుండఁగా బుట్టిన వాడను, బడుగున పోయిన వెంకట బుట్టినవాడ నగుటచే మూర్ఖిదండ్రులు నన్ను మిక్కిలి గారాబంబువఁ దెంచిరి. చిన్ననాటినుండి నాకు మంగు పట్టు చాల కలిగి యుండును. నేను వాదనోపయోగ తేవరవల్లలో మూలకామహి కల్లున లక్ష్మీసోమిదీ నమ్మ గాఁమొద్దని, మేనమామలమొద్దను నొంకికాలము పెరిగితిని. నాశంకునూఁడుపంపిరములలోని నాసంగతి నా కప్పటికిని లీలగా జ్ఞాపకములో నున్నది. నాబంధువు ల దానిను జేసిన గాఁబము చేసి నే నాకు కిక్కి గట్టుచు న్నానది. అగోపమిప్పుటికిని నానఁ దీతనే లేదు. పరిశుభయోధుల నెఱుఁగు నా కక్షోజ్ఞానము పూర్ణముగా లేదనియే చెప్పుచున్నను, అక్షోజ్ఞానము మృత మిందువయ్యేటం జేసిరి. పరిశుభయోధుల వ్యాంకతలగులులో నుపసరణ మైనది. బొల్లెల నుం బుట్టి పెండ్రికలు నటనేరీయుంచిరి. పిన్నుట నేను దెలుగుబడులలోనికి బోయి కొంచెము ఎదురైనాము నేర్పతిగా. బడిలో నేను చాలకాలము బడిపెద్దగా మాడ్కలంబు జేసి యుండువాడను. అచనువునున్నప్పుడు ప్రతిశబ్దమునను సర్థము తెలిసికొనుచుండువాడను అందుచే యిప్పటి నాకవిత్వమున కాదర్శక మైనది. నేను దెలుగుకావ్యము లేరుయూ జనువ లేను. అంశయును శ్రుత పొందెడియే. ఆకాలమున మాయూరి కరణముగారి యింట నేను పురాణకాలతేజ మగుచుండెను. ప్రతిదినము నే నటఁ బోయి వినుచుండువాడను. అదియే నాసాహిత్యజ్ఞానము. అప్పుడే నాకు గామానుగ భారతాదీకథలు తెలిసెవి. కరువాక కాటవరములో నే యివటూరి నాగిం గారాధ్యులవారియొద్దఁ గావ్యపాటకాలంకారాది గ్రంథములను వ్యాకరణమును జదివెతిని. అప్పుడు మధ్య కుబ్జున్న దీక్షిణకని నాకు సహాధ్యాయి. ఆకావ్యములు చదువునప్పుడే కవిత్వాభ్యాసము కలిగెదని. ఆలోనే నాజవేయ యాజులపానయ్యసోమయాజుల గారియొద్ద శ్రావ

మధ్యనొంది పార్థివసంవత్సరములో మా తండ్రిగారి యజ్ఞ బసకే నాస్వస్థ్యము చేసితిని. మా మేనమామ కిల్లూరి బ్రహ్మసోమయాజుల గారు విద్యార్థిభవనం లేపుమండ విని స్వాస్థ్యము పది గుణులకర్మముల కాండమును జరిగిసికొంటిని.

నాకు బడుగోకింపవ సంవత్సరమైన యీ శ్వరలో మొదటినివాసము బాబోరామపురం బున జరిగెదని. ఆకావ్య వాదపల్లి లక్ష్మీచరితీతీ గులుగారి పుత్రిక. నా తండ్రిగారి సహాల్పిహారేరు కూగులు. ఆసంబంధము కొంచెముగిమ్మయ మేనంకము నంటికి ఆప్రభుభూమి సొందగనని గాకున్నను గుణవతి. పరమాత్మముగాలు. మాకిగ్గుకును గొలదియాసములే ఎఱుఁభేయ గలదు. ఆమెనుండు మూత్రము నానఁ ద్రేయ పుట్టినదికాదు. ఆమెను నేను గడ్డ పెట్టితి ననియే చెప్పుచున్నాను. ఆమె వర్తనుసంవత్సరములో కళామరణము నొందినది. మరణానంతరమునఁ దద్విచారము నన్ను మిక్కిలివేధించెను. నానఁ బడుగొట్టినసంవత్సరమును నమ్మనానును సగ్గవివచనములందును మించిపేగు వచ్చినది నానిశువాశ్రీవ్రావియముగా మాత్రము చెడలేనవిచ్చిన దని చెప్పుకొనక తప్పదు.

నాకు జన్మనమునాంకియు దొంగిలిన నున్నవచ్చును. నేను నామజ్ఞానములో నొక బ్రాహ్మణుని పెండ్లికట్టవేసిన చిన్నిసోమముకాదు దొంగిలించి కొంతసేపటి కాకాము లాకి మాయంటిలో బడచెదినదని తెచ్చి వారికిచ్చినట్లు జ్ఞాపకమున్నది. ఇంతకన్న నే నేమియు నొక్కకాన మైన పరులసొమ్ము దొంగిలించ లేదని చెప్పగలను. అయినను దీనిని లోకము నిర్ణయించునుగాక. నాకు భూతిదయ గలదు. చేరవగుసంతలో బగోపకాము చేయవలయు ననియే నలంచుచుండును. గాని యసమర్థక నన్ను మిక్కిలి సిడించుటచే నట్లు చేయలేనినాడనే యగుచుంటిని. నా కెట్టిపాట యైనను బైకి వెళ్ళ గ్రక్కటయే కాని లోనలఁ బెట్టుకొనుప్రభావములేదు. అందుచేకనే నేను దెట్టుకుం

ది కష్టముననుగావలసి వచ్చింది. నాకు సత్యముం
దుఁ బ్రాసము కలదు. చిన్న చిన్న బుద్ధములు తప్ప
వెళ్ళును బలవంతులకు భంగింపునట్టి యుద్ధము మేదియు
నాకు లేదని చెప్పసాగినందుచున్నాను. గాజును
పేద్రులను నందరినాథులను సరిహద్దుగోడలను
మై వాగులును స్థలము కలదు. ఏది ఏమో వ్యా
జ్యము తెచ్చితిని. అన్యాయములో నానాత్మ్యము
చేసి నేను బలమును నిలుపుకొనవలయును పలులపక్ష
ములను విడిచి. ఇత్యం లనేకప్రకారము జరిగింది.
నేను బలబలములను చూచి సహించకాలము. నాకు
ప్రాణహానియున్నది. బరితాపము నిలుగును. చిన్న
తనమున నే నొకనాడు పెరిటోలో బొల్లుగాదు
వెట్టునుకు. ద్రవ్యముండ భూములలో నున్న లద్దెలుగు
నాచేతిలోని ద్రవ్యమును దగిలించివదిలి అప్పుడు నే
నెంతో ఖరీదించితిని. అట్లు జీవించుట దరింప
స్వభావము గలనాడె యున్నను నేను 1, 3 సాము
లకు, కొన్ని తేళ్ళను, కల్లులను, వేలను జంపిననాడె
నే. కాకాళ్ళకొండ బడి యొన్ని జీవులు మృతినొం
దెనో తెలియదు. భూతదయ గలనాడె నైనను భూ
తులపట్ల నట్టిదయ లవమాత్రము నుండదు. నాకు
కాతిమతద్వేషము లేదు. సర్వమతములు నాకు
సమ్మతములే. అయినను స్వదేశాభిమానము మా
త్రమేలేకపోలేదు. బంధుప్రీతి కలదు కాని వారు
కష్టములైతేనో వారియందు దురభిప్రాయమే.
నన్ను జంపవలెననివాఁడైన నాకడకు వచ్చి యి
చ్చుక మాడి నాతప్పు వైపు మునినంతి వానినై నాకు
ద్వేష ముండదు. నాకు చాటియాకునుంటుంటె
ఏమేమయలోఁ గోపము వచ్చును. అది యంతలోనే
దల్లాలును. పరులకు చేసి చేయకలంపు గలనా
డెంతవాఁడైన నెంతపండితుఁడైన వానిలో నాకు
సంభావన ముండదు. వానిచేతుగునకై వాచిత్తము
గోరుదును. నా కభిమానము మొందు. చిత్త
కాంతి తప్పదు. నాది మాటలకు స్వభావము కాదు.
నేను నాకరియేట పెద్దాపురము ప్రాక్కాణలో
కొండ్లపల్లికుఁడుగానంది 38-40 సంవత్సరములలో

రాజును పేదరికమును మిలకై ప్రామాణ్యముగా నుపా
ధ్యాయుఁడగా నున్నప్పుడు కల్లూరి వేంకటరావు
కాస్త్రీగాను వృధాగా నామీనా గలపించి నన్ను
దనకప్పుడు ముంకరి రంగయ్యగారిచే బ్రతికాముఖ
మున దూషించి యున్నవారు. నేనును కాంతిస్వరూ
పులు లేనినాడను గావున మరల నాగొకమీపత్రి
కిను లేవె దీసి తన్నుభయన వారిఁబాఁకఁ బోఁగా
మఱియొన్ని నాకు వారే బాకీపడుటలు ప్రతి దిన
బొక్కములను సమర్పించి యున్నాఁడను. వారికి
గన్న మెంటు బ్రమునిగు కారేజిగా నుద్వేగము
వచ్చినప్పుడు దాని కన్నీర్ధగపాల్లు కలుగుపనులు
చేసి నాడను గాని కనుప్రయాదం గొట్టుట వ్యాయ
ముగా దగి విఁమించితిని. ఇందుల కనేక దృష్టాంత
ములు కలవు. అట్టి విశోధమునంగును విద్యాంను
లని వారిని నాకు గోపము పో లేదు. వారియందు
నాకు గురుభక్తి కలదు గావున నేనే పశ్చాత్తాప
తత్తఁడనై మరల వారయనుగ్రహపాఁగుండ నైతి.
నన్ను వృధా యనమానించి నిందించిన వానై నవో
వారివలనం గలుగు లాభమును పడబోయి వారిం బరి
త్యజింతు ననుట సర్వజన విదితము. దీని కుల్లాము
జమీందారులును, ముక్త్యాల సంస్థానాధీశ్వరులును
పాక్షాలు. నాకు బూర్వచారములయందే ప్రి
యము. ఇప్పటి పననాగరికుల యాచారములు నాకు
గిట్టవు. పూర్వచారము లని చెప్పి పిచ్చిపిచ్చి
యాచారములకుం జోరకు. అతి బాల్యవివాహము
గీకరింపను గాని రజస్వలావంశవివాహము నుంచి
దని చెప్పను. వితంతు వైన స్త్రీ బ్రహ్మచారిణియై
విగ్రహము గలిగి యుండఁ జాలనినో నకాస్త్రీయ
మైనను ద్విత్వీయవివాహముం జేసికొని కులమునకు
వెరిగా నుండవచ్చు నని నాయభిప్రాయము.

నేను గుమారసంభవము చదువుచున్నప్పుడు
నాభావుకుఁడు నల్లాది వేంకటకాస్త్రీగారు “శాస
నార్వర” యను శ్లోకముం జెప్పి నాకు గురువులు
లఘువులు, గురువులు పెరింగించి నాడు. ఆప్పుడు
మాగురువుగారు వేమరజామన లేపి ప్రాశస్త్యముల

పుస్తకము చూడకుండఁ జరిగిన చేతులయందు నవి చెప్పమందుటంతేసి జ్ఞాపకార్థ మా చూశోకముల మొదలైనవి నుండి జేర్చి శ్లోకసూపకముగాఁ జేసి ప్రాతశ్లోకములు నింతవఁ జేయుమందువాడను అది యే వాసంస్కృతకవిత్వమునకు మొదలు. ఇట్లే కొముదవకకాలమునకు ఉపస్థాన లన్నియు శ్లోకములుగా జేసి పఠియింపఁజూడఁడు. పిమ్మట సంస్కృతభాషలోఁ గొన్ని యష్టకములు, మృతులు మూత్రమే గాక వాహస్థ్యములలో నొక్క కావ్యముఁ గూడఁ రచించితిని. అందు నేటి 1000 పద్యములవఱకుం జెప్పితిని. వానిలోఁ గొన్ని వశించిపోయివి. తైత్తిర్యము చతుర్థకాలమున వాదము నేనవర్తించున గొల్లపోయి గ్రామవాసులకు నల్లబుగాఁగ ముఖ్యులైన కవిగాఁగ మా గ్రామమునకు బరిగిని వచ్చియున్నప్పుడు వారు కవులని విని వాసచోద్యాయులొకరిని వారదత్తము చేసి తెలుఁగుకవిత్వము నేర్పు కొననిలయునకు నభిరామము నూచించితిని వానియందుఁ జెప్పలేదు గాని యుక్తులు ప్రాసము లని చెప్పి “వ్యాసు కళిఘ్న” అను పద్యముల నుత్తరానుబంధించి చదివెను. మా కప్పటికిఁ బెలుగుమాటలు తప్ప మఱేమియును జెలియకు. ఆ చాత్రి మేము “తొత్తేత్తిగ్రామమును” అను కంఠము పెక్కుతరపులలోఁ జేసి మఱువాడు వారికిం జూపితిమి. వారు మీకుఁ గవిత్వము వచ్చునని యాశీర్వదించి సులక్షణపాఠము చదువుఁడని చెప్పినారు మేముట్లు చేసి తెలుఁగుకవిత్వము ప్రారంభించితిమి. మును మున్నే మేమియో కొన్ని పద్యములు రచించితిమి. అపద్యములలో మొదటిపాదమున ప్రాసము రెండవపాదమునదీగము మూడవపాదమునసంయోక్తము నాల్గవపాదముననుస్వారము ఇట్లుప్రాసములు చేర్చుచుందుము. అగ్రామములోఁ దెలుఁగుకవిత్వము తెలిసినవా రెవ్వరును లేకు. మాకుఁ బుస్తకములే గురువులు “పద్యం పద్యవ్య లక్షణం” అనుశ్వాసమున నాయాతపస్వి లన్నియు సంకల్పగ్రంథావలోకనమున నేమిట్లు చేసి నీర్వహించుచువారము. నేను

శ్రీవాసుగ్రంథము లన్నియును జదివి ఆతైలిశుం దిష్టము గలవాడఁడ నైతి. అప్పుడు వాపద్యములలోఁ దెలుఁగుపదము లెక్కుగాఁ బడుచుండునని వాసచోద్యాయుకి సంస్కృతపదప్రయోగముం దెక్కుగ యిష్టము. మొదట మేము కలిసి కొన్ని పద్యములు చెప్పమందువారము. పిదప నేను వానిని సంవత్సరమునఁ జిత్రభానుపంఠమున మొదటిగ్రంథముగా సత్యవారాచుఁజోపాఖ్యాతముం జేసితిని. అవ్వల నేనును వాసచోద్యాయులందఱునీ గౌతమీమాహాత్మ్యముగ్రంథము సంపాదించి అది రెండుభాగములుచేసి పూర్వభాగము నేను నుత్తరభాగ యతఃకును దాని నాంధ్రీకరించితిమి. నేను వాభాగము పాఠ్యపంఠరములోఁ ప్రారంభించి స్వగ్రంథసంవత్సరమున ముగిసితిని, నాగ్రంథములోఁ ప్రథమాశ్వాసము 1900 సంవత్సరము యవఁదే పరీక్షకుఁ బఠయ్యగ్రంథ మైనది. తరువాత నేను మఱికొన్ని గ్రంథములు రచించితిని వానాటకరచిత్రము మొదటిదగు కలభాషిదేవాటకము 1902 సంవత్సరము రచింపఁబడి 1909 సంవత్సరము దియే పరీక్షకుఁ బఠయ్యగ్రంథముగా నెలకొల్పఁబడినది. అది మొదలు నేటివఱకును వారు గ్రంథరచనయే వృత్తిగా నేర్పడింది. వారచించిన గ్రంథములు వాభారతపీఠికయందుఁ గొన్ని యుదాహరించితిని గాని వానివ్రులు కొరుటంటే మఱికొన్ని యిటఁజేర్చొనుచున్నాను. గ్రంథములపట్టిక మాత్రమే యిక్రింద నూచింపఁ బడును గాని వానియనుక్రమమును, గాల నిర్ణయములును జేయఁబడలేదు. చిత్తగోచరము.

గ్రంథముల పట్టిక

1 సత్యవారాయఁజోపాఖ్యాతము	ప
2 సావిత్రిచరిత్రము	ప
3 చిత్రశతకము	ప
4 గౌతమీమాహాత్మ్యము	ప
5 కాలిదాసవిలాసము	ప
6 తెనాలిరామకృష్ణచరిత్రము	ప
7 అగస్త్యభమాహాత్మ్యము	ప

చాళుక్యము లనియు, ప్ర. వ్రాసినవి ప్రమాదము లనియు, * గుర్తులు కలవి యపంపూర్ణము లనియు, * గుర్తులు పెట్టినవి యముదితము లనియు, * గుర్తులు పెట్టినవి పశుదిన వినియును, తక్కినవి ముద్రితము లనియుఁ దెలిసికొనిం గలరు. ఇవిగాక దైవ ప్రార్థనములు, రాజ్యప్రస్తుతము, ప్రభుత్వము, శిష్యాకములు, పద్మనములు, ప్రహసనములు, విమర్శనములు లోనవలసి అనేకములుగా గలిగి యున్నవి. వాచానుపద్యము లన్నియుం జేర్చి ఒకవిధమో విధి టికి లెక్కకు లెక్కలేకుం గలదు గాక ముఖ్య పద్యము ల్లాకరణచవాకాలమును తనగా నిలుపు సుకష్టభాగవతశుద్ధపద్మవాంతు వాదప్రభుభావ్య వేంకటాచల కాలభాగ్యము కొనినది. మఱి వివాహము వాని గాని శంపదతనకు గాకను. ఈ లోకము లెప్పుడంతయును రచించినది.

వాసాని విని నుట్టాశ్చేక్యమనమపూర్తి గ్రామము నుట్టాశ్చేక్య లక్ష్యవారామకాగారు తిను తినుమాన్తే వే కిలగన్నమును నాకిచ్చి విజయనగర ప్రాశస్త్యముతో నమపూర్తి గ్రామమున వివాహము చేసి గారు. ఆతర్వాతమున నే నేను ఇరుగంటిగారి పేటకుం జేరవలంకాభూములం గుత్తకుఁ దీసికొని వ్యవసాయము చేయించినది. ఆవ్యవసాయముతో నాకు కిం వలసావ్యములు వచ్చును వచ్చినవి. ఆవ్యవసాయమున నేఁ బడినరాధముంత యని చెప్పఁ జాలకు. బుజులులు చేయుటంజేసి తండ్రిగారుబాధ అన్నింటి కన్న హెచ్చయి నన్ను చేపించినది. చేయునది లేక యేకాకిపై బేకాలవము చేయఁ బ్రారంభించినది. అప్రాపకానకతావధానములు చేయ నభ్యాసము చేసి తిని. పరులకు నుత్తించి పద్యములు చేయవలవాటు నాకప్పుడే కలిగెను. బేకాలవమునకు మొదలు జగ్గయ్యపేట యను గ్రామమునకుం బోయి యట పేరూరి హర్షనారాయణశ్రేష్ఠిగారి ప్రాపున ముప్పది పనులతో న్యాయ్యుక్తముగా విదిత్రాస్థాపధానము చేసి తిని. అందు వ్యస్తాక్షరి, వ్యస్తాక్షరి, లిఖితాక్షరి, నికేతాక్షరి, దత్తాక్షరి, ఆకాశపురాణము, సహజ

మును ముఖ్యము. * మహాకవికా కేరీ పరిలువారి మహానాం ఇశ్వానీపతుస్య లీలుఁడనెనది. అందుఁ గృతకృత్యుఁడ నుటలజేసి నా కట వేయూప్యములు లభించినవి వైగాయిశకమంతయు వాదనగా నియుగోచ్యుటయు చేసినది. పద్మపెన్దలసానము లన్నియును జూచినది. వైగాయిశకముతో నప్రతి ప్రధానముగ్రి యగు శ్రీరామా రామాయానముతో గానా కిమ ప్రసాదబహుధుగారి ద్వారాది వారి శుభగ్రహములం బొందు క నైసి. వాదప్రభ లాభము గలదులకు పదకొండు బేరారు కాము ముశీగులు గానను, పోతమునప్రభావోన్మోగి య గులాంజనోదరగానము ముఖ్యము వీరు నాకుంధా నముగాది నే కే ను క్యాబూరుదిగ్విశ్రులం దిలకించి వాప్తే ముగ్రగించిరి) ముగ్రగారి నాకు మహాయుద్ధోగావారి యర్థము చేయుంపు: డని కోరి తిని. వాగందుల కంగీకరించి గాని అది నాకు లభ్యము కాలేదు. గన్నాలనం ద్రిముదలకు సంస్థాన ములప్రభువుల హైదరాబాదుతో ద్వారాది కొంత సత్కామును బడసిగిని. శూన్యన గంజాముయంప లముగారి కల్లికోటగారావారి ద్వారాము చేసి వారి వివాహముతో నుయూభంజియహోభధువులసమక్ష మున సంప్రభావతో కనావధానము చేసి మెప్పురిగిరి ఆమువధానముతో అప్రాపకానకములు లును నడచినవి. అట రామచంద్రకృష్ణి యనుకొక కాసిపండితుఁడు వత్తుఁ జాల బాధ పెట్టినాఁడు. అప్పుడే నాకుఁ గవిరాజులిరుడమును, స్వర్ణపురకాదు లును బహుమానము గా వచ్చినవి. విదవ వ కేతులకు గ్రంథములు కృతు లిచ్చి వేయి విలువ గల భూములు మొదలగునవి సంపాదించితిని. చెరుకట్టియునును కొరే లవలకును బెరిగినది. ఆయుని మంత్రము మారిత్రుడి గారి జీవితకాలములో నే లిచ్చి ఋతుప్రశములు తెచ్చి వారికి సమర్పించితిని. ఈయునిబాధలలో నొరంగి పద్మనన్న పోలేకుత్తి పల్లవరము గ్రామవాసులు విచ్చ న జియ్యన్న గారును వారిసోదరులను వాకు మిక్కిలి నీ సాయము చేసినారు. ఆసంపర్కమున నే నాచా

టాకు విద్యవనూనామధూమి లన్నియు నమ్మి చేతుల సినవిచ్చిరి. అలో నాయుద్ధం బెళ్ళివేళ్ళ వేంకట కాస్త్రీగారు కొంకాల మధ్యయనము చేసి నారు. వారి కవిత్వాదికము నాయుద్ధనే నిర్వచించిన దని చెప్ప నొక్క.

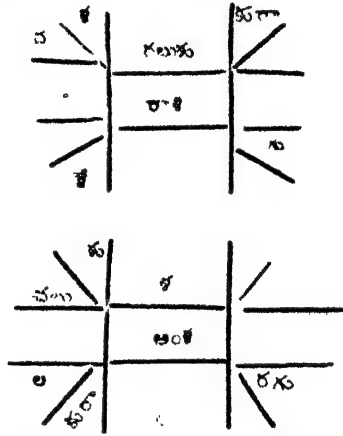
అనంతర మా రాజవరము విడిచి నా30వ ఏళ్లమున రాజమహేంద్రవరమున నివాసమేర్పఱచుకొని చిన్నగృహమును ముద్రామండలమును సూచించి దారికిఁ గలవతి యని పేరు పెట్టి కాలక్షేపము నేయ మొదలు పెట్టితిని. ముద్రామండలమునకు బూర్వమే ఆ1899జనవరిసం॥రములోఁ గలవతి యను మాసపత్రకము మొదలుఁ చెన్నపురమున వెలకొల్పి దానిని ఆ1900 సం॥రములో రాజమహేంద్రవరమునకు మార్చుకొని 11వం॥రము లవిచ్చియున్నగా సాగించితిని అంతఃమానవసేయతః పత్రికను నాశనము కృష్టా రావుగారివలనఁ బొంది గండుసం॥రములు దానిని సాగించితిని. “వందేమాతర”మను వారపత్రికను బెట్టి 14 పత్రికలు మాత్రమే ప్రకటించి కొన్నిప్రతిబంధములచే నిలిపివేసితిని. మఱియు గౌరవి యను తైలపత్రికను స్థాపించి యొకవందకర్తలమునవహించితిని. అప్పట్లముద్రామండలమువలన నాగ్రంథములవలన నాకుటుంబయాత్రపరమార్థముగా సాగించుచుండెడిది. ఇటులను బెట్టి నేను దినుసుండువాఁడను. ఎట్టియు కృష్ణునగును నేను రాజభోగమే యనుభవించితిని గాని పుట్టివని మొదలు నేటివఱకును వైశ్యమును బొంది యుండ లేను. యుండుటలు చెప్పఁజాలను. నాకు ముప్పదిమూడవ సం॥ర మగుచి కారి సవనశ్శరమున నాప్రభువుపుత్రిక వికలాక్షియును నుభక్తిశున్నామసం॥రమున నాద్వితీయపుత్రిక సావిత్రియును జన్మించిరి. ఇట్లు కుటుంబపోషణముం జేసికొనుచు దేవాయాత్రం చేయుచున్న సమయమున నిపుడు ఉల్లాసుసంస్థాపనమున ప్రభుత్వముగా నున్న కందుకూరి బాలనారాయణపాదరావుగారు లక్ష్మీప్రసాదరావుగారు నమపారిపరచయము గలిగినది. ఉల్లాసుసంస్థాపనమున కందుకూరి మహాలక్ష్మమ్మగారియధికార

రాసంతరమునవారి కాసంస్థావాధికారముగలగుటవనా సర్వముకలదు గాని నాకుఁ బరిచితి గలిగినప్పుడు మాటెక్కిని గుడ్డపను లేక యున్న సమయము, కాఁబో భోజనము లని వారిని రాజమహేంద్రవరమునకు రప్పించి నాచేత వైశ్యమును చేసి రెండుసం॥రములు నిలిపివెను. వారై నే నపు డెంత శ్రమపడినది యను దెలిప కలుక. అప్పుడు నేను వారినిమిత్తి మై నై గాములోఁ గొంతింజను పంపానికి మని గ్రామముగిరిము వెల్లి యున్నప్పుడు అందు లక్ష్మీప్రసాదరావు గారే ప్రవేశించుననాపుస్తకములవలన ముప్పదిపలసామ్య స్వీకరించి నాకు. వారియ్యును కుదకుఁ దనుకుఁ బదివేలరూ॥ప్యము లిచ్చినఁ బుచ్చుకొని తమవారసస్వపుహక్కులు రక్షించుందు మని నేను వలదన్నను వివేక నన్ను ఉల్లాసు మహాలక్ష్మమ్మగారియొద్దకు రామబారము పంపించి నాదు. నేను నాకది యిచ్చును లేనది గావున నుద్దామఃకు వెల్లి తొల్లి క్రీస్తుశునిగారుబారమువలె జేసి విచ్చి రాజీ కుదర లేదని వీరితోఁ జెప్పితిని. అంతఁ గొన్నిమాసము లకే మహాలక్ష్మమ్మగారు పరిమపించుటయూ, వీరి కాసంస్థాపనముపచ్చుట యుద్ధించినది. వారికాసంస్థాపనము వచ్చుట నాకువచ్చుటగా నేను సంతోషించితిని. నేను మగ్గామునకుఁ బోయి రెండుసం॥రములు లట వారితో నుండితిని. వారికిఁ బూర్వజ్ఞానము లేక పోయినది. నావై నమగ్రహము తప్పివది. అలో నా కలావతీముద్రామండలము నక్కడకు గొనిపోయి వారిలోఁ బెద్దవారగు బాలనారాయణపాదరావుగారిపరము చేసితిని. అది సుమారు 5 వేలరూ॥పాసులు విలువ గలిగి యున్నది. వారు నాకొక కారణమున కివేల రూ॥ప్యములు మాత్ర మిచ్చిరి. అది నావలనఁ బోయినది. దినముపకారమునకు గా నని వారి యిచ్చిప్రాయము. అంత నట నుండి నేను విడిగడం బొందవలసినవాఁడనై యిట్లు చేరితిని. ముద్రామండలము పోయినది. పత్రికలు పోయినవి. పుస్తకములు పోయినవి. పుస్తకవిక్రయము పోయినది. నాయుల్లాసుకుమింపారి పోయినది. అగతిక మైనది. విడివకడకుఁ పోయి

దేహి నువనభ్యుత్థుని నాకులమున లేదు. అప్పుడు నే నేమి చేయవలసియుండునో హతములే తెలిసికొందునుగాక. అట్టిపనియందు నేను శిక్షిస్తానని భారత మనుషేగ శ్రమహాభాగము వాంఛింపవలయున్నట్లు భావించునను బ్రతికాయాలమునదేసియున్నది. అప్పుడే నాకుమార్తె వివాహము చేయవలసివచ్చినది. కొంచెము కట్టుమిచ్చినచో నోకలాదియిచ్చి సంబంధము వచ్చుటకు సిద్ధమైనది. నాకుం గనావరకులము లంగీకరింపనిస్వభావము కలదు. గావున వారిని ద్రోసిరావలసింది. నా కేద్యము చేయఁ దొడంగితిని. గాని తనక సంబంధము తలపింపలేదు. ఎక్కడను బోయినను గర్భములములయే వచ్చినది. నువనకు నద కేద్యమును మాని అప్పుటికి బ్రవేశించియుండు ప్రస్తుతము యిట్లు కల్లూరి కృష్ణ దీక్షితులు గాని మహాలకు నేంకలుకుబ్బరాము లను విల్లనాని కిచ్చి వివాహము చేయ నిశ్చయించిరి. ఈ భయములను గూడ నేనే భరించి పాలకృష్ణా వ్యాధియను చేసిని వానికి నాకు రివేలయ్యెను అప్పు చేయవలసివచ్చినది. అటునాను వచ్చివుచ్చిని దీక్షింయనుచే యున్నది. నేంకలుకుబ్బరామునికి భూములు లేకపోయినను అతఁ డిప్పుడు గోదావరిసరికి నూర్ల కువనెక్కువ గారి యాధీనులొ హద్దులైనా గానుండి నెలకు రు 60 లు సంపాదించుకొనుచు న్నాడు. మా వివాహము తెలుగుద్రావిడమున చదివినది. నేను కీము కవిత్వమును కాది కవిత్వము చెప్ప నేర్చినది. ఇప్పుటికి రావ్యలక్ష్మి పరిణామాలు లిగ్రాధములు రచించినది. భారతకథ యంతయు “భారతకథామృత” మను పేర 3, 4 వేల పద్యములు గల గ్రంథము రచించినది. అది నా “వైఖానసము” పుతికలోఁ జాదఁ దనె. ఆమె పుట్టికమాఁడుసంగియులకు కుభక్యకువాదుసంగియ లో నాకు ద్వితీయబ్రతికాయనము కలిగెను. అప్పురి కకు పాపిత్రి యకు నామకరణముం చేసిరి. అమె కు సంగియు చెప్పించిరి. కొన్ని కృతులు మొదలగు నవి చాదఁ గండు చాటివినయను చక్కగా వా

యించు గలదు. మావాదిత్రిని రాజోనురాధాగాని గన్నవగును కంటి యున్న రానిపాటి గ్రామములోఁ గడియాల నరసింహము గారిమూలము ను బ్రాగ్భాత్యమున కిచ్చి యుభయములలక్కడను నేనే భరించి వివాహముచేయుచో రె నేలలు క్షయము చేసి పాలకృష్ణా వ్యాధియను చేసి వివాహము చేసితిని.

అంతట నుదయిగ్గురు పుట్టి పుట్టినవాడే నాయనమకఁ గొన్ని వాళ్లకుఁ బ్రయాణింపఁగ రైతేళా కుభక్యవమాదివామనఁ బునకృష్ణమానములికి రెక్కటక అచ్చయందు —

ఇట్లు గ్రహసంపత్తి గలిగి యున్నప్పుడు పుత్రోదయ మయ్యెను నాకు ముదిదర్శన మిచ్చిన వాడు గావున వారికి మదిదర్శనపు యని వాడు కరణము చేసితిని. ఆ కాలమున నేను మిక్కిలిసంతోషముతో నుంటి నని చెప్పకయే నెరి యున్నది. నాకు వేదాటవందుఁ డిష్టమాత్రము నేనిం మెటయందును జన్మజన్మమునఁ ది యు నశేష కలదు. స్వభావసంపత్తియలలో నానహాధ్యాయితోదం నుండి శ్రీశైలయాత్రం చేసితిని. అది మొదలుకొని దక్షిణోత్తరపుణ్యస్థలంబు లన్నియుం జూచితిని. అందు, కాశి, గయ, ప్రయాగము, అయోధ్య, మధుర, గోకులము, కాశీపుట్టము, నాగిగఁడు, శ్రీశైలము

ధము, శ్రీమహాశక్తియు, సింహశైలము, దాక్షారామము, భీమారామము, శ్రీరామరామము, పాతగము, పట్టణము, వేదానలము, వేంకటాచలము, కంచి, శ్రీకాళహస్తిశక్తిరము, చిదంబరము, చియ్యాలి, కుంభపురియు, శ్రీగంగము, జంతుకేశ్యగము, మధుర, రామపాదము, రామేశ్వరము మొదలగునవి ముఖ్యములు. శ్రీశైలములో లింగాలఘట్టములో స్నానము చేయుచుండగా నా కొకచిచ్చిమయినవరింగము దొరికినది. అది చెంబులో నైది స్నానముచేసి నిచ్చుపలకు మరలఁ గానుపింపలేదు. అప్పుడు నాకు మిక్కిలి విచారము గలిగినది. జగన్నాథమహాదేవోయి గుండ్లప్పుడు ఇంద్రదుర్గయ్య సరస్సులో స్నానము చేయుచుండగా కొకచునాశ్వునిదర్శనమైనది. ఆతనికి 18 సంవత్సరములయస్సు గలవానివలెఁ గానుపించెను. మువర్ణవిగ్రహము. ఆతనిం మానినది మొదలుకొని నాదిత్ర మవ్యాయిత్ర మైనది. వాయుదేవతఁ బోయి మాటలాడిరి. వానితో నన్ను రమ్మని పిలిచి నాఁడు. అవనిలో నెంచ మున్నది మనకు భోజనము పెట్టునని చెప్పెను. అమాటపై నాకు భయము పుట్టింది. అతని వాని చిడిచి స్నానమునకుఁ బోయి తిరిగి మామలో నాకడఁగొనము కొందినాఁడు. నలుగడల వెళ్ళిరిని కనబడలేదు. తువ్వత్రాంతము లోకవాధవందాతోఁ జెప్పఁగా నాకఁడు నాకు నమస్కరించి మీరు ధన్యాత్ములు. ఆదర్శనమిచ్చిన పురుషుఁడు నగసింహాపానకుఁ దగు మనోముని. ఆయనకు 500 సంవత్సరముల వయస్సు కలదు. పుణ్యము చేసినవారి కప్పు డెప్పు డాహూమముతోఁ గావించును. అని చెప్పినాఁడు. అప్పుడు నే పడినపరితాపము చెప్పి కేశ్యము కాదు.

నాయుర్దాము జమిందారీ పోయి మరల రాజమహేంద్రవరమునకుం జేరినప్పుడు భారతాంధ్ర కరణము మరలఁ బ్రారంభించి దాని కెవ్వరిసాయము దొరకునో యని పితృధర్మము మొదలగు పెక్కురాజులను కల్పించిరి. లాభము లేక పోయినది. భారతము పాలనంబసంపాదముల కధిశ్యకులైన శ్రీరా

జా పార్థసారథిఅప్పారావు సవైకుశ్వారావు బహద్దరువారు మృత్తిము వేయి రూప్యము లొసంగిరి. అంతలో జగ్గ కుక్కచేటవామలు పిగట్టి మృశ్యుంజయు శాస్త్రిగారి జాబువాడుగావటకేగి వారిలోఁగోయి ముక్త్యాలరాజువారకు శ్రీరాజా వాసిరెడ్డి క్రిందపరమేశ్వర పసాదబహద్దరు మన్నెసూత్రానువారి దర్శనము చేసి నావృత్తాంత మంగముం జెప్పిరిని. వారాఁడించి అప్పుడు 116 రూప్యములు వెలగల వస్త్రములు బహుమాన మిచ్చి గ్రంథాంతఃము సంతరించునకు 12 నూర్లు రాజకీల గృహమి యిచ్చుమని వాగ్దత్తము చేసి, నాచే భారము పూర్తి చేయుమటకు నిర్ణయించుకొని ప్రమాదమునకు 116—0—0 చొప్పున మాపాకన మిచ్చుమి గొన్ని సంవత్సరములు పోషించివారు. నాచిన్న కూతురు చివాసానునకుఁ గొంతధనమును విలుదొలపవస్త్రములును ఇచ్చించినాడు. అప్పుడప్పుడు చిన్న చిన్న పుస్తకములు వ్రాసి వారికే రెండు వ్రాసి నుడింపగా వారికి 116—0—0 చొప్పున వాకిచ్చి యున్నారు. నా భారతము ఆ సభాసంగ్రహిణి ట్రాన్స్ల్యేషన్ లును లచ్చు చేయించినారు. నాకుండు మిక్కిలి గౌరవముతో నైతఃసంకల్పములు గవపివారు. నా భారతము వర్ణనందించుచు రాజమహేంద్రవరము, బందరు, చెన్న పట్టణము మొదలగు పట్టణములలో వశోపభవ జరిగినవి. రాజమహేంద్రవరముపథలో దినాకొలహద్దరు చిత్రిపు వేంకటాచలముపంతులుగారిధర్మకపడమునొందియుండిరి. బందరులో చల్లపల్లిరాజుగారును, చెన్న పురిలోఁ గొమర్రాజులక్ష్మణరావుగారును సభాధ్యక్షులు. అన్ని స్థలములయందును గౌరవము జరిగినదిగాని రాజమహేంద్రవరముపథలో నిజటూరి సుందయ్యగారు వ్యతిరేకముగా మాటలాడఁ జచ్చివారు. అధ్యక్షుఁడు వాని కాష్ట యియ్యలేదు. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహుగారు తన శ్రీకృష్ణపత్రికలో నా భారతమును దిగి స్కరించుచు రెండువ్యాసములు వ్రాసియున్నారు. వాగ్వివాదము ఖండించుచు కతావధాని చెక్కిరి వేంకటశాస్త్రిగారి యాధిపత్యమున

రాజమహేంద్రవరపురినామము పెద్దపర్ల చేసి గ్రంథములు ప్రకటించినారు. తిక్కనాదుల భారతముం దిగా మరల భారతము రచించుట కూడ దనియొకప్పునియొక రావమనియొక నడుగున నన్ను దిరస్కరించివారు. పరిహసించినారు. వారే యిప్పుడు తమ పూర్వాభిప్రాయమును మార్చుకొన్నవారై వా భారతమును ప్రకటించియును తెల్లగు పెక్కునామముల ప్రాసీయమున్నగు సంస్కృతముతో మన్ననకర్తవలయుననియున్న గూడుల భారతమున శత్రువున ప్రీతిపూరితము నుత్తముగా వ్రాయులనె యని పూనుచున్నాడు. భాగవతవక్షుఁడ్రాత భిచి నది మొదలు ఏ నాకికే కాతరాయములు వచ్చినవి. నేనదిగమునకు ప్రంభోపచోగము లులనది 200 పద్యములు వ్రాయున గలవాడనైనను భాగవతమున నాదిము కించపర్లమునకన్న హెచ్చు వ్రాయున గలవని 4, 5 లిచ్చి దేశప్రభులు నేకరించి యున్న మున్నుయొక డిలఁచుచును, తక్షణాభోగము చేసికొనుచును, ముక్తగాగ్నిచారము నేరటయు, నన్ను గూడుల భారతము మాదుటయుఁ గాలవిశంబంబునకుఁ గాఁగించు లగుచున్నది మఱి యొక డిమాత్రులని ప్రకటిం గించినకవిత్వము వారి భారతము జగత్ప్రసిద్ధమై యుండ నాభారతమును జూచువాఁ డెవ్వఁ డనుభయమును పొంద గొంత విముఖులని జేయుచు నాలస్యమునకుం గారణ మగుచుండును. ఇన్ని కారణము లిట్లున్నను నేను మాత్ర మిదివఱకుఁ బట్టినట్లు విడువక భారతగదన కొనసాగించుచు నేయున్నాఁడను. ఇప్పటికే గొంచె మించుమించు ప్రీతిపర్లమునకును రచన మాత్ర మే నది. నేనే కవిత్వముచేయుటయు నేనే గ్రంథము సరివ్రాసికొనుటయు, నేనే వామరతరపముల నూరు కొనుటయు నామమక్కిని శ్రమముగఁగించుచున్నది.

ఇట్లుండఁగా ముక్త్యాలరాజుగారు వాభారతమున విముఖు లయ్యునారు. వారికి వాభారతకృతికిఁ బూర్వము పురీతృతి కాపంత్తానము లేదు. నేను వా పూర్వక కాలమునకు నాగొంభుప్రభావమున నొకసంవత్సరముగా మిగుల బుత్రోదయ మగు నని పనుటని లో రాస చేసి గ్రంథము వాపేరఁ త్రారంభించి వాడను. వ్రారంభించితి సువత్సరములో నీ శ్రీవా ర్ధక బుత్రోదయ మైనది. అది వాగ్రంభప్రభావమని నే ననుకొనుచుండుటయు, ఇట్లే వారిగురువు గారు తమ మంత్రి పదేశప్రభావ మనియు, వాఁపురోహి గులు తనతమ బద్ధప్రభావ మనియు, రాజావారులు వారిసహభర్తృచారిణియొకఁడను చేసిన వాంఛర్యా దిఫల మని గూ, వా యనువగవర్గము నాయు చేసిన సుకాశిగ్యానివాక్య ముమియు, స్థు జుపురు పంకజ బులం బంకమ సుంకపింఱును. గాగము కలిగినది పుత్రోదయ మయినది మొదలకొని రాజా గారు వాక్యమహాశక్త్యుని పూగా నిచ్చుట మానివారు. గ్రంథమందును వాసుండును గొంటి గుభినికమును జూపుట మాదివారు. వారికి 32 గానుములు కలవు. ప్రతి గ్రామముందును నేపథ్యము లున్నవి. ఆధ్యములు స్వ గుముగా కర్తవ సాయము చేయుంతురు. అందులకుఁ దిగ మొద్దు మొదలవనది కలవు. వాగ్రామములలోఁ గంచెల యను గ్రామ ముక్తమయినది. అది లోకసేవీగ్రామము లతో సమాన మయినది. అందు నీటి మంచిక్యవ సాయము కలదు. అటు నొకయుద్ధానుఁడు కలదు. మన గల 60 మహిమములు కలవు. ఆ వర్గసాయము వన రాజుగారికి సంచస్సాయము 10వేలు పన్నులు పచ్చుచున్నది ఆధ్యములు రైతుల కనుత్సవగుడల రవేకు. వైగానే శిస్తు రాగలదు. కావున దానివలన 15వేలు పన్నులు లేలుచున్నది. వీరి కంబరభావా (తినుబండారముల కొట్టు) కలదు. అందునై 5, 6 అధికములు కలదు. వీరు సాయము లన్నియు జగ్గముచేటులోఁ గొందురు. అందువలన నెలకు 1 వేయికిఁ దక్కువ కావచ్చునా కలుగుచున్న దని దూహింపవలె యున్నది. రాజా గారు తమ గ్రామములో నున్న యింద్రలోఁ బెక్కులిండు తమక్రిందనే చేయుకొనిరి. తమవారముద్రాయురము మొదలగునవి. ఇత్యాదు లనేక

ములు కలవు. ఈవిషయమునే నోకొరములు వారితో నేకాంతమున మాట్లాడుదు నిది మున్న యొం జెప్పితిని. మీజిరాయిలేభూములు నజగవాల కిచ్చిన నోకలక్షకూప్యములు వచ్చుటయే కాక నా లాభము రేవేలుకొస్తును వచ్చు విషయము, వ్యవసాయము ప్రతిగ్రామమందును మానిపించి యొక్కడనో యొకటి రెండు స్థలములలో నుండు; దనియు మనవి చేసితిని. దేవీవివారుపెడచెప్పియే చెట్టివారు. కుమారుడుపుట్టిన పిదపవారిబంధువులును గురువులును వేదాదులొక్కనా రీకొంగులు విన్నవించి వాకును 116—0—0 లిచ్చు విషయములలో కూడఁ గొంగుపైస్తావించిరి. వారంతయు విని ముప్పటి కూకువ్నారు. అంతలో నేను ముక్త్యాలకుఁ బోయివచ్చుచు ఈస్వత్తాంతము విని రాజాగారిలో మీకప్పమఖములు వాకప్పమఖ ములే కావున వావిషయము మొదలు చెప్పి నక్కరలేదు. విని నక్కరలేదు. వాకు నెంతు 20రూపాయల మాత్రమిచ్చిఁ బుచ్చుకొని నే గ్రంథము వ్రాసెదను. మీయితిర్యక్తములుకూడ విట్లే తగ్గింపుఁ దలచిరి. ఆ ట్లే ట్లేగని మాకు మీ జీవితము నాలోచింప నక్కరలేదు మన జీవితకాలము లో మీవిషయమై యట్లేన్నోకిని జరుగఁ గూడదనియు నొత్తదను చేయించివారు నని చెప్పినట్లు జరిగిలేదు. 100, 200లవొప్పున వాకు నెలకు 50క మాత్రమే సరిపెట్టి సామ్యు కొంతకాలము పంపించివారు. భీష్మపర్వము ముగిసినది అచ్చు ప్రాసంభించుఁ దన కోరికిని. అదియును జేయలేదు. అంతలో వాకుమారుడు పరలోకమున దైనాడు. అప్పట్లో నైది నన్ను వారు కనిపెట్టలేదు. వారంతో యీయవలసి యుండి నమ్మిడి యొక నిచ్చివారు కారు. అప్పుడు నేను “మీ రెన్నుపాదులు విన్నవించిన నుపేక్ష చేయుచున్నాను. ప్రాగ్రంథము స్వీకరింతురా నేదో మీకు స్వీకరింపకున్న మీకును తీసి మఱియొకరికిరే పెట్టకునినమ్మకు. మీత్రమృత్యువు నునకై 15 దినములు వేచి యుండెద” అని రిజిస్టరు ర్తము పంపించితిని. దానిపై వారి కాగ్రహము

వచ్చి నాపై చ్యవరింపి నని యెఱుఁబడితే నాకు బదులు వ్రాయించివారు. దానిపై నేను నోకలక్షపనిము వ్రాసితిని. దానిపైనాగ స్థిరమచే బుత్తికలో గొన్ని కలగలులు ప్రయరింపించివారు. ఇట్లు జరిగియు నేను మాత్రము వారిచిత్తము స్వాధ్యము పొందునో యని కొన్నిసంవత్సరములు చూచితిని. దానికి నేను బాదాకాంతుడను నావలయు నని నోరికొను న్నట్లు తేలిసినది. నేనాత్మగోచరముఁ గాంతకొని యట్లు చేయుట కంగీకారము లేనివాడనై వినుఖండి నైతి. సంగతి యెఱుంగనివారు నాపై నోక మాచాదించుటను విని నెట్లు వ్రాసుననినవాడనైతిని. వారు నాకు మరలను 4వేల రూపులు లిచ్చిరిగాని వాధారములు 1, 2, 3 సంపుటలును 9వేల విలువగలవి నాకే స్వీకరించి ఫల మనభవించుచున్నాను. అనుభవింపగుడు నాకే.

కాలము దువ్వము దైవమునకు నాపై వసుగ్రహము లేకపోయినది. వాకుమారుడు దుని భీషంపర్వశ్రేష్ఠకుఁగృతియ్యాసోమవార ముదయము 4గంటలకుఁ బరలోకము నొందెను. వాని సెలివిజేటలు, వానిబుద్ధి, వానిశక్తు, వానివర్తనము, వానిచదువు, వానిరూపము వానిర్తము నుత్తలం పెట్టుచున్నవి. వంశోద్ధారకుఁ దైయట్టి యేకపుత్రుఁడు పోయినప్పటికి నేను జీవించి యుండుటం బట్టి భగవంతుఁడు వామేకు తానె జేసినవాఁడనియే చెప్పకొప్పు. నేనిప్పుడు జీవన్ముఖునై యున్నాడను. వాని వారకమును బట్టి వాఁడు 89సం॥రము లామృత్యులవాఁడు అను ననియు గొప్ప విద్యుటజడిది జగదాతీతభూతిని సంపాదించుననియును శ్రోతిష్కలు చెప్పటం జేసి వానిపై నే నంతో ఆక ప్పెనుకొని యుండవలసినవాడనైతిని. అదియే యుత్తము నన్ను దుఃఖ సాగరమున నట్లు ముంచివేసినది. నా కిప్పుడు ప్రపంచము ముగిసి పోయినట్లున్నది. సర్వదా వానియాతము వానిచేష్ట నే జ్ఞానకమనకవచ్చి కన్నులు ముప్పిర

పాటుమందును నావేదాంతజ్ఞానము భగవద్దీతాపవనము మొదలగునవి యిటు నేమియుం బనిచేసినవి కావు. నా కీవుదు మరణమును బొందుటకంటె నితరాళలన్నియుం పోయినవి. ఈవిషయమై నుదర్కతో కంకమరి చిన్నపుస్తకము వ్రాసి యందులో వెల్లడించితిని. దేవాత్మాగమం గోరే దేశత్మాగమం చేయఁజెందితిని. కాని నాభారతముపై మాత్రము నాకుఁ గొంచెముచక బాధించినది. ప్రాకంభించిన దీని వెల్లయిన సమాప్తి నొందించిన బాగుండు నని సంకల్పము కలిగితిని. నాకుమారుఁడు పోయినకాలములో నేను భవలోకమువేరే గూడ బాధపడుచుండగా నాపరమమిత్రులు విజయవాడవాస్తవ్యులు బ్ర|| యెనమంబ్ర|| లక్ష్మీనగినిహమాపంతులుగారు సన్నుఁ బరామర్శించి నాకుఁ గొంతిగ్గనమిచ్చి పోషించినారు. ఇప్పటికి నాకుండుఁ బరమధయతో నుండినన్ను సర్వవిధములం గనిపెట్టుచున్నవారు. నేను దుఃఖములో నుండగా రాజకు పోండ్లవరమున నుండు అల్లక వీరభద్రకవిగారు ప్రతిదినమున నుదయము మొదలుకొని రాత్రిఁజను నామొదలనుండి నవ్వుటనిటు (శిప్పి నాకుఁ గొంతిమఃభోజకమున మగునట్లు చేసినారు. నాకము కృష్ణరాయప్రభృతులు నాకవిశ్వ మాదరించి నన్ను గౌరవించు మిత్రులు రాజకు పోండ్లవరములోఁ గలరు. నాకడ విద్యార్థిమై కవిమై యధ్వానవాన భతవధానములు చేయుచుఁ బ్రఖ్యాతి గాంచుచున్న చేనుల సత్యవారాయణకృష్ణి ప్రోత్సహించుటం జేసి నాకోలుతాలూకాలోని యప్పనప్పి గ్రామవాసులు కృత్రిములు అల్లారిమైనరు రాజాగారు నాకా కాలములో ౧౮౧6—౦—00ల పోవువ్యారా పంపి నవ్వాదరించినారు. ఇప్పుడు నేనుసర్వవిధముల చేతను జేసి యశుపరుఁడనై యున్నాఁడను.

ఇహసంబంధములయన యెల్లకోరికలందున

నాకు విముఖత్వము కలిగినది. గాని నాభారతము వందు మాత్రము కొంచెము కొరికి గలది ననునది చేసియున్నాఁడను. గదా! నాకుమారుఁడు పోయిన రెండుసంవత్సరములపాటు ఏప్రయత్నమును జేయక యుండియు నున్నలూరుగారు వాస్తవ్యులు కవులు నను పండిత పానుర్తి సూర్యప్రకాశశాస్త్రిగారి ప్రోత్సాహమున శ్రీరారాచుమన పాలకొల్లుంకుఁ బోయి వైశ్యకిభామణులగు శేషాక సత్యవారాయణమూర్తిగారిని యరిమూరి వారాయణనాథుగారిని దర్శించితిని. వారు నానులైత మంతయు మూర్ఖ ప్రకాశకర్మగారిచే విన్నవాలై నాకపు చెటిమలు పదియాఱుకూప్యములను వెండిన కృణములనో వస్త్రములతో సరుద్రించి వారించివంశజులు చెటిరెండు చేలరూప్యములను తెచ్చించి శ్రీకృష్ణభారత నుచ్చు చేయించుటకు వాంఛియు చేసి భీష్మగోగపర్వముల సంపుటము సత్యవారాయణమూర్తిగారిపేరను, కర్ణకల్యణసౌప్తికపర్వములసంపుటము వారాయణనాథుగారి పేరను ముద్రించునట్లు ఏర్పాటు చేసికొని ప్రకృతమున సుమారోక వేమురూప్యములు వెట్టి కాగితము తెప్పించి ముద్రాకాలవాటికి కొంతసన మిచ్చినారు. భీష్మాదిపర్వములు ముద్రణనుగురున్నవి. నే నిప్పుడు పాటియొకపని చూడక తిమ్మదకాకాగ్రయంచేకాలక్షేపము చేయుచున్నాను. భగవంతునియనుగ్రహ మున్నచో కాంత్యాశివర్పములు గూడ రదిం చుటకే నిర్ణయించుకొని సర్వభారమును వైవముమీఁదనే యుంచి తలలకీటవ్యాయ మనుసంధించి సంసారమందున్నా వని విన్నవించుచున్నాను. నాయూ వ్రాతలకు లోకమును దైవమే ప్రమాణ మనిమనఁ యొక్కపాని శాశ్వతము జెప్పుకొనుచున్నాను.

6—12—24) ఏత్రెగింతునాకా
రాజకుపోండ్లవరము) శ్రీపాదకృష్ణమూర్తికృష్ణి

కృతజ్ఞత

[కావ్య రీతి సారాంశము రి. వి. ఏ. యల్. టి.]

(సాహితీమిత్ర)

బోకధర్మము గనుగొని లోకగుండి
సత్యమనెడి చక్కని సరణితేక
విద్రుమముచేరి దూలము వెట్టివారి
రీతిగా భూమిపై సులలిండుమంద
చొరికింది కైవసులన దూరవోలె
నీడుమేలును మనువంగ నేరినత్య
న్నేవాభావాను గుణ్య దీక్షవరణ్య!
నాటినుండియు మదిముక్తి చొటనిలచ
స్వస్థ సౌఖ్యము వార్చింది నాంధ్రలోని
అవహించెడి చింతల వలన వోచి
పుస్తక మే శత్రుంబను బద్ధిల్లి
మనుదునుంటిని దేవుని మహిమగాంచి
చింతల దొలంగిని తెలిచింతిఃమన
కన్యములు కన్యమల్లారు గాంచిమాడ
సరకునేయమి నఃయద్వై సమసిపోవు
చింతజేయుకొని మది చెందున్నది,
కాన, భూవలమంబోక సానరాయి
కాల చక్రము త్రిప్పును కాలమెల్ల
అనుభవంబున నోడవును నాత్యున్నది
సామట్టిన రతిసంధ్య జాడవోప!
చింతలను నోర్చ పొత్తింబు చింతిదాల
మానసము గావగ ననమానమద్ది
ఈరహస్యము నాచుడికమ్మనట్లు

నూరిపోవీక నీనందమేకాంక్ష?
లభ్యు లభ్యులేదమల కేర, లాభునముగ
గురుగులను బోల్చు భముల సయగజేసి
గణములందలి దెగ్గాయి లంకేప్పి
నాగిల గూర్పు మ్మాయి మదికిదెప్పి
వృక్షుల కనించు సులభమా విధము తెల్పి
జాతు లాపభాతుల నెరుంగు శక్తినిచ్చి
గిరిముల హాయిగా వాడు రీతిజూసి
'నొమ్మ జీవయాత్రకిక భయములేదు'
అందు నాపడేళిమును జేసి నిన్న! నాన,
సాహితీమర్మినిపటిమచే జరుపుదుంటి
కాలమును హాయిగా నీడు కనుల వలన!
వైష్ణవమున చొక్కి నీతికల్ వాడునేక
కూర్మిలో సాంఘికముల గూర్పునేక
వినిపింపవల వైజమా అభయమునేక
మంచికథలను గొన్ని కల్పించునేక
నిర్మలావందరమును విండి మున్న
మనసు నిగులు ని దైవిహితమునాభాన?
నీకు సంస్కృతినిగింప లేకపోవు
గాక నాకృషి; మానసకర్మమున
వెల్లివిరిసిన భావముల్ వెల్లడింతు
కావ్యరసపాన దీక్షితాంకియు నహించ
న్నేవాభావానుగుణ్య దీక్షవరణ్య!

రూపక సర్వస్వము

1 [భమిడిపాటి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు]

2 [మహాభాష్యం సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు]

(గతిమందికావలంభము)

నాటక సామగ్రి:—

రామ యోగప్రయోజనాన్వితములగు కథల నొకటి

పంచపథములు ముఖం—ప్రతిముఖం—గర్భం—

టిలో నూర్చుటయే నాచి ప్రయోజనము. జనంధ

నవిమధ్య:—ఈపంచపథములను సంధిపంచకముతో సం

నికములు కూడికట ముఖమంది యదియే ప్రయత్న

అంప్రేక్షిం, లెస్సెం, కార్మిలీ, డ్రైవను, ముదలగు పాశ్చాత్యలాక్షణికలు అక్షరగ్రంథములు కూడా రూపకస్వరూప విన్నయములను ననుసర్థములును, సంస్కృతమును నుండించి గమన సే సర్వలక్షణల మీద సమగ్ర నాటక ముండుట దుర్లభమని యలక్షణము పూర్ణముగ నాటకరచన గావించుట యసాధ్య కార్యమని యుగాశ్చాక్రీ విద్యాంకుల నాగాఢాభిప్రాయముగ నున్నది. ఏ ధ్యానియిన నేపాశ్చాత్య నాటక కర్తల నరంకు శిర్యము మిగిల ప్రబలియన్నది కాని మ్రోంద్రుల నాది నుండియు నాటకరచన నొక కళామాత్రముగ యోజింపక యదిముక సమగ్ర శాస్త్రముగ నెంచి తత్సంబంధకవిధి, వియమాదుల నిర్దిష్ఠ పరికోధన తోడను పరిగిన తోడను విధించియున్నారు. కావుననే రూపకరచన సర్వకాల సర్వావస్థల యం దొకటినుండి సమగ్రమై యొప్పుచున్నది. బహు నియమబద్ధమై కవుల పురీంక్రమమును ప్రతిబంధపానువున కావ్యావృత్తికి గొఱిరించినను, నానియ మములు సహజములు గాన నట్టి ప్రతిబంధలేకమైనను గలుగక కాలిదాసాదివిద్యర్థులవీర్లులు తమ కాకుంఠలాక్షి నాటక రాజములను సర్వకాలముల యందును, కుర్వదేశములయందును, నెల్లజనులకు హృదయానంద సంధానకములగునట్లు సంపూర్ణరచనా వైద్యమును జూపఁగలిగిరి. మ్రోంద్రుల నాటకరచన మొక సంపూర్ణ శాస్త్రము కావున నందరి విధి విషేధాలు భారతీయగీర్వాణ నాటక రాజములకే వర్తియవనిగా క యెల్ల శిశువుల నెల్లవేళల నెల్లవాఙ్మయముల యందలి కావ్యనాటకరచనల కన్యంతాధారములుగ నున్నవని నొక్క చెప్పవలెను. గీర్వాణవాఙ్మయమునందీ విషయమున పెక్కు బుద్ధింఘములు వ్రాసఁజెడియు న్నుచి. ఇన్నిగ్రంథము లితిరవాఙ్మయములం చెప్పటకు లేవు. కావుననే భారతీయుల సంస్కృతనాటకరచన మసాధారణమనియు నపూర్వమనియు రసభరితమనియు, ననుభవకావనియు వైదిక పండితాగ్రములుల నేమి లేకగ్రీషముగ కొవిచూచుచుండిరి.

మ్రోంద్రులు నాటకరచనమున నసాధారణ ప్రభావితమును గాంచలేక? యను విషయమును

విచారింతు. నాట్యచార్యుఁడగు భరతమునిండు డు తన నాట్యవిద్యాపరిణానికి కారణ మని దైవశక్తి మగుటనే యని వాక్యచ్చిఁపఁడెను. అదియట్లుండ భరతమునిండుఁడు సమావగీర్వాణ పాండితీ భురీణుఁడేగాఁ నాట్యవిద్య నొక శాస్త్రముగ వేంపొందింయితోఁ నరిపుచుక దానినొక కళగా నభివృద్ధిగా పించెను. నాట్యశాస్త్రవిధుల ననేక విధి భిన్నముల కుద్బోధించి నృత్యగీతాభినయములయందు విధివంతముగ క్షింది రాజసభలయందు నాటకనియోగము లనేకములుగావించి ప్రఖ్యాతిఁ గాంచెను. ఇట్లాయన శాస్త్రవిజ్ఞానము విశ్వోపవేశము గావించి నాట్యశాస్త్రమన్వయునభివృద్ధి గావించెను. అక్కలమున నాట్యవిద్య శాస్త్రమాపముగను కళాసూపముగను వేంపొందిఁపఁడెను. తరువాత గీర్వాణపండితులు నాట్యకళా పారీణులగు నటులతో సంబంధమును దూరము గావించుకొని యంశుటచే తాను నాట్యరచనా శాస్త్రాభివృద్ధియందే కమ మనఁబడు సమగ్రముగ ప్రవేశ పెట్టుటచే నరసాప్రావీణ్య పాంగములై మహానాటక రాజములు నవనీలంకార బంధురములుగ పెక్కులు రిచించి ప్రఖ్యాతిఁజెడిసిరి. కాని నాట్యకళావృద్ధి క్షీణించినది. మరియు నక్కలమున రంగప్రసాధన సామగ్గులు లభించుటగూడ దుష్టమగుట గూడ నాట్యకళాభివృద్ధి కాటంకపాతుచైనది.

ప్రకృతము రూపకరచనా శాస్త్రము బహు నియమాదులతో సంపూర్ణముగ నుండి యుండుటచే దాని వభివృద్ధి గావించు యత్నము లనవసరములుగ నుండెను. క్షీణించకగాంచియున్న గీర్వాణనాటక కళాభివృద్ధి నుగుటకు నగు యత్నములనేనీ తిట్లకొప్పర్తి ప్రయత్నముల నొసర్చుట యుంకియు నవసరముగ నున్నది. ముప్పదిరత్నములకు మున్నొకప్పుడార్థదేశ హనుకమణి యగు విజయశ్రీరత్నంధానాధిపులకు శ్రీ క్రియావలదగ్గరవలె మహారాజాహనుకల

కళావికాసములు రక్షణము గావున, తమయా
భావమునందలి గీర్వాణభాషా లోవిడులును, గంభీర
సాహిత్య విద్యావత్తులును, నుంకారి కాలములును
నగు కొందరు పండితుల నొక సంస్కృతవాటక
సమాజముగ నేర్పడువట్లు ప్రోత్సహించి, ప్రయోగ
కళకవచములుగ ప్రసాధన పంకరముల కులవర్చి
కాళినాన కృతవాటకశ్రుతములు ప్రదర్శనముల గొ
ప్పటిగావించెరి. కాని దైవయోగమున శ్రేయోంపి

బహుఃస్థూని' యను వాక్యోక్తి ననుసరించి 'మధు
లో బుట్టి పుష్పగోమాదే' ననుభావోక్తికి తాపల
మై, యాసంస్కృతి నాటకసమాజ మొకటి కంఠ
వశ్యములకంటె నెక్కుడు కాలము సాగలేను.
అట్టిసమాజముల ధనికులను, యిందాదులు యేగ్గ
అవిద్యాపించినవో నాటకకళ లభివృద్ధి గాంచును
కొకరియేని సందియముండనేను.

మ ద న గో పా లు డు

[శుద్ధవాటి గోవర్ధనరావుగారు]

(నారస్వతసమాజము)

గీతములు.

క్రాంతికమమైన కౌత్సవ-సింహానంద
నన నవానంద సంధాన-వైవస్వతి
ననలి నిఁమేరవించి-క గాంతునీచ
మగ్నమిది, రాధనానంద-ననశియించి
మైయిలును జేసి, రతిగతి-యంగఁబోవు
నొంగకృష్ణునిదు మమ్ము గా-వంగ నెంత.
అంగనలు పది గూలువే-లంగ జానిక
దవమునఁ మితిలేయెల జ-వ్వనపు ప్రతిభ
గల్గి కనరానఁ బరపూర్ణ-కావ్యారతుర
తిలలుపంగ నెతికను? న-తీరుచోజ!
చన్ద్రధాకాగ! నీకు న-మృదనుఁజేమి
కావతే? దలపుచుయ్య! జ-గంబు నెవ్వ
లేని వన్యగా? ముగించు జ-యించెనందుఁ
కెప్పు నుండిన లేనీ, ర-కక శిఖారు
లే! యబంబు గోపికలు ని-న్నెంచిలింప
నంగరా? లేక! నారు చి-ధంబునీవు
వారలం బతిమా-డి-వారసుంద
గుల లద్దా-డి-కా వనిశ-ల? పరభామి
నీయధరమధివా-లంబ-నీక చెల్లు

గాని, చేటింపు దైవమె-దేని నీకు
చేరినా జేసి, ముని నలం-పించునయ్య!
నిన తన యార మించి, యల పి-శామహులను
పారపడితి నందు నీగిలి, -పరితలోద
రీతిగ దిరుగంగ, గో-రనాకో? కృష్ణ!
కానుముం శిల్పగా, కదీ-కాంతుఁజేమి,
గోహి-డికాంతుఁజేమి, ను-రూపదంకు
తైవ యవ్యకాంతల, నెన-యంగ వేద!
నారుకూడను నీవోడి-వారె కాని
బుగ్గులు నూపింపఁ, దిరిగి న-శ్చభములట్లు
కొని యశంబు గాంచెరిక; నీ-నినిన లేల
వయ, నలచి వలపింతు వా-పల్లవాభ
రిలను, మితిలేని యనురాగ-ర క్తిచేత
ఇలులనెంచితి మందు నీ-వెంచనలందు
భరను గలదు గాదొక్క! నిం-దా స్రవణు,
భవము వెలదయ్య! భువియశో-భవమునోటి,
జేరిని గదయ్య! నుము ర-షించవయ్య!
మన్య భయము గన్నయ్య!-మాధవయ్య!

పారిజాతాపహరణవిమర్శనము

[అంధ్ర శేషగిరిరావుగారు]

(సారస్వతసమాజము)

క. లోకమునం గల కవులకు నీకవికవుకీని యెల్ల సో భూపనలు
శ్లోకములకు, నాకను నీ శీకరముల చెమ్మ వంది సింగయతిమ్మ.

—చాటుధార.

ఉ పో ధా త ము

అంధ్రప్రబంధ రాజమలలో పారిజాతాపహరణ మొక యమూల్యమణి. దీనియందలి చని, చక్రవర్తి—జనము, భీరము—గలిగిఅంధ్రతాపానశల మిటారించి, పరిపాలించు మృదుమధుర కవికి వనిచి తీసికొని కవిమంబులు—‘ముక్కుతిమ్మసార్యముట్టుపలుకు’—అను విరుదమిడిరి. ఈరసవత్ప్రబంధరచయిత యగు వంది తిమ్మక ‘భవనవిజయాఖ్య సంపద్యవక మ’ లంకరించిన అద్భుతగ్ధజములలో శెంపుకగన్న వివ్వక్కని మంజురము.

క వి యు దం త ము

తిమ్మన ఆజువల నియోగిత్రావ్యులుడు; ఆ పద్రుపనాత్రుడు; కాళికగోత్రుడు; వంది సింగవకును దివ్యాంబుకును దంయుడు. ‘నకలవిద్యావివేకచతురుడ’గు మలయమారుత కవీంద్రునకు మేనల్లుడు. ‘కృష్ణరాయశీరిశ కరుణాసమాలభ భక్తులంతయును మహాగ్రహారసన్మానయంతడు’ విద్యానగరమున ఆచార్యులు నందున్న ‘శివాచార్య’ పీఠాధిపతుల మువ్వరిలో పోకడును, ‘శివపరాధీనమతియు’నగు అఘోరశివాచార్యున కీతడు శిష్యుడు. విశేషించి ‘శివుడుమానుషేశ్వర వరద్రసాన లభసారస్వతాధిపతి’

వంది తిమ్మకవి ముక్కు తిమ్మన యని పొరుగువాడును గల్లుటకు గారణ మింకను దెలుచాలు ముచ్చటగ నే యున్నది. ఇదియగుర్చి ప్రాకృత లనులలో దలయుఁ బోకయు లేని కళ మొకటి వ్యాపించియున్నది. అది యేది అందురా?

క. నానానాన వితానవాసనల

వానందించు సారంగమే
లానోల్ల దలంచు గంధఫలి
బుల్గాకందవంబుంది యో
పానా సాకృతిఁబూని సర్వమును
నస్సౌరిధ్య సంవాసియై
పూనెల్లెత్తు మానికా మధుక
రీ పుంబులు గన్వంకలన్.

—వసుచక్ర. ఆ. ౨. ప. ౪౭.

అను నానీకాన్దవ పద్యగాట మితిని గంగమట రామరాజధూమింపడు చాని రానుడీయకమునకలరి, విలిచి వసుచక్రము నమటఁ కించుకొనినఁట. విశ్వాస్యమగునా? ముక్కు పొడుపుగ నుండుటచే నీతని కీనామము కల్గెనటయే నామతిమున సమంజసము; సంభావిము.

తా వ్య ర చ కుఁ గా రణ ము

రాజప్రేరణమే కావ్యకరణమునకుఁ బోయె సారస్వతమున విశేష కారణముగా నుండినది. చేరువనలె గేటలజ్జయాపల్యము దీర్చుకొనటకునై, పోతరాజావలె ‘వైష్ణవదంబుఁ జేరుటకునై’ తిక్కనవత ‘నాల్గదాని మోదముం తొరము’ టుటనై, గ్రంథము రచించిన వాని అంధ్రవాక్యమునను దిడి. తిమ్మకవి ఈకావ్యము రచించుట జ్ఞాపించుల్యము దీర్చుకొనుటకు గాను; వైష్ణవపదముఁ జేరుటకు గాను. విజయితా పాక్షిభ్య ప్రచురకాక్షము కూడఁ గాదనుట అసమంజసమనఁ జెల్లుదు. పారిజాతాపహరణ కావ్యకరణమునకు పోతువు రాజప్రేరణ మంతకు ముందేకాదు. ఏమందుగా? రాజాతిన్న

రావించుట, గ్రంథము రచించి సకలము గృహియింప
ని కోరుట మొదలగు వాని యైనది నదియే యెత్తెనె
య్యె. దేవతాప్రార్థనమైన మొదలు నది కృతమతి
వంకానిది వల్లంప దొరకొన్నాడు. కావునచే,
ప్రణయనోపకారణమున నందులును విరమించు
నైన తిరుగులదేవతని గా కలకును సంధానము చేయు
టయే ఈ కృతి రచించుటకుఁ గలఁ కారణమని నా
నిర్ధారణ. తిరుమలదేవత రామలక్ష్మ వసు సంధానము
చేయునలయునను నది యుద్దేశము పారిజాతాపహ
రణ ప్రథమాశ్వాసమున చాలమిల ఉండియున్నది.
ద్వితీయాశ్వాసము లోటి ఆనంద వర్ణనములు పెక్కు
లు లేన కావ్యమున దగ్గరినుకొనిన తమిళుల ఈయ
భిప్రాయమే నున్ను లేనదే ప్రథమాశ్వాసమునం
చును బురాణములు జోనిపి గ్రంథము పెంచుటం
చును ద్విత్వమున సర్వభూమి సరసపుటలకై
చీర్చుచుటయును కృష్ణదేవరాయలకు సాధ్యమైనది
త్వరలో వినిపించుట గునకు కవిచర్యగను ఆకాశియే
వర్ణనాంశములు వుండించి కథానిష్ఠులను ఆసక్తియు
వకుఁ బరువెత్తించునట్లును, పుగము మొదలగునవి
వర్ణింపక ప్రారంభముననే కథావత్సరము మొదలి
తన యుద్దేశమును ఆవ్యాపదేశముగఁ గాల్చుటయు
చేయక రామలక్ష్మ వినుమనట్లును చేసినది. 'చేరియ
కంఠైదిన యట్టికాంత జుదితివ్యాపారమున' శ్లో
'కే' అను ఆగ్రాంతర వ్యాసముచే దన యభిరుక్తియు
కృష్ణరాయలకు నివేదించి కవిధృమనోరభావమొప్పు
ను. అట్లుగుట, తిరుమలదేవతని రామలక్ష్మను తిరిగి
స్నేహము కల్పించుటయే ఏకతాత్పర్యవచనము సే
తువని చేయింపి చెప్పయన్నాను.

అతిరహస్య స్థలమగు నాతిభుగనాన సవరిన
ప్రణయకలహవృత్తాంతము తిరుమల తిరుక్కవి చె
నూడుట పొసఁగని విషయ మనుకొనఁ జెల్లె.
తిమ్మన తిరుమలదేవ యరిణిభక్తవి. అట్లుగుట చూపు
బలిమిని ఆమె తెల్పియుండవచ్చును. మఱియు తిమ్మ
న వృద్ధుడగుట నామెకుఁ బిల్లసనుకఁడు. కావున
నాతినితో నెట్టిసంగతి వదించుటకుఁ దిరుమల సంత

హింప వనసరములేను. ఇతికారమున నెట్టికోవ్య
విషయమునైన మనసుకెక్కిన మిగ్గుల చెందినా
ట లోకనవాచము. కాన, ఇది పాసఁగఁదాటుకల
విషయమే యగుట నుం దసంగతా సంశయము నను
మాడుట కదము లేదు.

శైలి

పారిజాతాపహరణమునందలి శైలి అన్యతర
పూరము. తిమ్మన పరి నాన్నవలెనది. అందు నీతి
దు తన కావ్యప్రథమాశ్వాసమున గూర్చి ప్రతి
పద్యము నొక్కొక్క పదసతోప. 'శిరీష మగును
చేరల సునామయోర్తి తిరిగి గాని పెద్దన్నగారిని
కాపు. ఏయెందుల? మనుచరిత్రమందలి శైలి స
స్కృతజటియు.

చ. వెలకక మీకొకపక్షిక

విన్నప మిట్టివియెల్లఁ జాచిరా

నెఱుకలు గట్టకొన్న మఱి

యెండును బూండును బట్టక బ్రాహ్మపుం

జిలుకెనలలు మీ ముగము

పెప్పక పెప్పెడు పక్షియ్య హ

కలఁగఁ దెలలె మీ మహిమ

ఓ యెలుంగుదు లేమి చెప్పదుకా.

నమచరిత్ర. అ. ౧, ప. ౭౩

మఱి ఆచ్య తెనుఁగుపదములు మొందుకొని
యొండు పద్యములు కవిసామర్యం కనవచ్చున నూటి
కొకటి టాటి కొకటి. కాని తిమ్మనకవిశ్యమనఁ గా
వలసినన్ని. నిదగ్ధవముగా నాలుగైదు పద్యము లుగ
వారిం చెదను.

ఉ. చక్కనిదానంపు వెల

జన్మనినందు జగంబులోనఁ జే

లొగ్గిన దానంపు ౭౪

యెంతయు నాకనాన్త నెందుఁ దా

నిక్కులు కలఁగి నురుగ

జింపదు కాలల సొగ్గుంకితుక

ప్రస్కరియన్మ నీమహిమ

నూడెన బోటులు విన్నవించినకా.

పారి. అ. ౧, ప. ౬౬.

13. ಇನ್ನಿ ದಿನಂ ಬುಲಕ್ ನವರು

ಶಿರಹಿರಿಯ: ಸದಾ ಪಾಪವಿಲ್ಲ

అర్చనా కర్మము

గిన్నెల గొప్పకోడలి నుండి యా

४३७ १५५ ५५५ ५५५ ५५५

పాల్ నగర కలెక్టరేట్ మాన్షన్

६४५७८९१०१११२१३१४१५१६१७१८१९२०२१२२२३२४२५२६२७२८२९३०३१३२३३३४३५३६३७३८३९४०४१४२४३४४४५४६४७४८४९५०५१५२५३५४५५५६५७५८५९६०६१६२६३६४६५६६६७६८६९७०७१७२७३७४७५७६७७७८७९८०८१८२८३८४८५८६८७८८८९९०९१९२९३९४९५९६९७९८९९

అనునది ప్రాచీనములైనది క్రిందఁగాఁ

గారి. ఆ. ప. ౧౩

చ. నాగ మగయారి దీలించి యొక

వారము - ఏప్రిల్ ౧౯౭౭

సమైక్యత కోసం పనిచేద్దామని యాకట

నామోద నిర్దిష్టము నగు X అక్షరము

వందల ఏళ్ల కాలం! ౪౫

వాడులే పని, అంటేల చూడ వా

ॐ - नमो भगवते वासुदेवाय

१५० - कुंभार विद्या केन्द्र

మ. గ. ప. గణా.

అ. ఈ వసుగ "పరిచి నాము

లీపనా నీ కెయిగ మున్నచూర లే

అలా విధాన వల్ల వుండిన ఫ

ಶಾಂತಿ ಸಂಸ್ಥೆ

250 250 250

రాజు అడవి వెళ్ళే సమయమున

రాష్ట్ర కలెక్టరుకు లే వాసము

కాపరి భోగజ మగ్నకగ్నముల్.

పారి. ఆ. య. ప. ౧:౫.

೨೪. ಗಣಿತ ಪ್ರೇಕ್ಷಣಂ ೩೦೦೦

గలదనుచున్నది నీవు పుట్టింకా

జూరీని వెండుకోని పలు

వోకలమాయలు నీకు బస్సుతో

శ్రీమద్భగవద్ గీతాలోని యానం

ಪೆಲಿಗನಂಬುವ ನಿನ್ನ ಸದ್ಗುಣ

శుక్లము దీక్షము స్మృతులు

గోల్కండిపాఠశాల కమిటీ సభ్యుడు.

పా. రి. న. ప. ౧౨౭.

ఈ పుస్తకములను సంస్కృతపదములు పరక
పాటుగ లభ్యమగును. అవియైనను వాడుకలో లేని
మాటలనుపదములు గవు. నుల తాద్రుపదార్థ
జీనే బొంబే లా, ప్రతిభా ప్రా. ప్థములలో
బిందుల చేర్చి చేర్చిన పాత్ర సంతకలచే గొనుటలు
వచకయిన గుంటువచకము విశ్రాంతము దలి వైతి
గొప్ప భ్రమమతె కయ్యగ్రముగా సాగిపోవునున్నది.

లలితశృంగారము

లలితశృంగారమనకీ కావ్యశ్రీమయ నిధా
 నము. శృంగారము శృంగారముఁ బెట్టిచినది గవు
 లలోఁ దిక్కలుజన్మమేటి. అనిని మాన్యము పెట్టి
 జన్మన, అవతారమాత్యుడు మొదలగు కవిగ్రామ
 లులు శృంగారము సుమనారముగ నిర్ణయించిభక్తుడై
 పచ్చి శృంగారము అంధమునను గొనిపెట్టెవాం
 డు శృంగారశ్రీవాఘుడు. అనిని అహం లలో నడు
 గుగ వైచి కవనమిట్టి పెద్దన్న మామ్యశృంగారమును
 పె నొందించి. (ఇటు నిట్లు గాక శృంగారమును
 సుకుమారముగ, శ్రుతిహితముగ, సులలితముగ నిర్ణయించి స
 రిసముతులకునతోపమననుటా ర్హి. అప్పుడ మొదలగు
 పచ్చి శృంగారమనిగ నితనినిఁ ది. మొదలు అట్టివి వివ
 రింపఁబడినవిో మున్నదిగ మూడు ముక్కలలో
 ముగియును. సాయంతకాలగర్వనము, అంధకారగర్వ
 నము, వక్షస్రగ్భవము, చంద్రోదయాది గర్వనము
 మొదలగునవి చదువరులకు వినువుఁ బుట్టునట్లుఁ బొ
 దగించి పెంచి ప్రాసిన కవియే శ్రీకృష్ణుని గూర్చి
 శ్రీరామనాథారంభనఁ జేసినదేలిం దలి నిప్రాముద్రిత
 నేఁపుడై శయనించెనని నామ్నముగఁ జెప్పి వైచి
 నాడు. పాతము మురార్తవై జనుంతమున విడిచిన
 నాటిరాత్రి శక్తిగూడి సునోధారాజ్య సౌఖ్య
 నిప్రాపాణత మంశువోఁ బ్రభాతం బయ్యెనో ని
 లక కప్పుచాటు చేసివాడు. మెలకువతో నేర్చు
 తో శృంగారరంపోషణ మొనర్చు ఈ విద్యగ్భావి
 లక్ష మొక్కలో నా విషయమున బొందిభంగము
 చేసెను. దుష్కరీరమణితో నాడుడు.

మ. అదిసిలాలక! నీవు నీపతి ర

హస్త్యక్షిప్త వర్తిమ వే
 శలతాంతాయుధ సంకరింబునకు
 వల్లాసంబు గర్జించు ను
 జ్వల దీపాంబరమై రతిశ్రమ త
 నూసంభాత ధారాశ ఘ
 ర్జలంబు ల్లాంఘింపఁగా మోటి
 యై గంజిల్లు నిచ్చాగతి.

పారి. ఆ. గ. ప. ౧-౧.

అని ఆశీన వచనములు తిప్పక అనాపత్రియము
 నకుఁ బోల్పడింది. పురాణవంతుల సమక్షమున
 నారసునలటి లోలోత్తాపురుషుఁ డిట్టి వెచ్చనడి
 కత్తెహులులు ప్రేమలు దూష్యము. శృంగారరస సో
 బోనినామునఁ ద్రిమృతకావించిన లోపమిదియుక్కఱు.

పాత్రగుణాదోషణము

ప్రాగ్గనుణాదోషణమునఁ జెప్పుదులు ఆంధ్ర
 కవులకు నిత్యవచనము. తిక్కన, మారసిమమా
 ప్రేమే ప్రాగ్గనుణాదోషణమునఁ దందె వేసివేసెనులు.
 తిమ్మకవి గూడఁ గొంద మించుమించు నంశవాఁడే.
 అనేకాంధ్రప్రబంధులలో మంజునాథుఁడ గాఁ రని
 సముచితప్రాశస్త్యంబోమణి విా వారిజాతాపహరణమున
 గాఁబాసవి తిరఁకండఁగా చేయవలసి వచ్చునట్లు నిర్వ
 హింపఁబడినది. వారసుఁడు, సత్యభామ, తిక్కన
 డు ఈ పాత్రమునందుఁ బ్రధానపాత్రలు. కథాప్రా
 రంభమునందే ముఖ్యపాత్రలతోఁ గావలయు స్త్రీ
 మాను కల్పించుట గొప్ప కవి లక్షణము. కవి నాం
 ప్రదానముకూడ. కాబట్టియే ముక్కు తిమ్మనా
 ర్యుడే. ప్రథమాశ్వాసముననే ప్రధానపాత్రలతో
 మనకుఁ బరిచయము కల్గించుచున్నాఁడు. ఈపాత్రల
 స్వభావపరిచయము కవి యిట్లు నిర్వహించెనో
 ప్రశ్నేయి భారతి (సంపుట. ౧. సంచిక. ౧.)
 లో విపుల విమర్శన మొనరించి యున్నాను. తిమ్మ
 నాదోషణ చర్చితచర్చణ మనుట నిష్ప్రయోజనము
 విచరించుచి.

మానవస్వభావ పరిశీలనము

మానవస్వభావమా క్షుపరిశీలనముచేసితిమి
 భులగు కవిరాట్టుల సమాజము. అట్టి పరిశీలమున
 తిమ్మన గడిచేతన కవిరాజు. నానినా కలహాసన
 త్వము, సమయోచిత కార్యనిర్వహణగుత్వము
 వరకాసురవనునని సకల వైద్యములు. నాయాకల్పనా
 చాతురి, సమయని శృంగారగర్భితప్రాగల్భ్యములు;
 సత్యభామ రాజసము, అనూయది గుణములు,
 ముక్కుబుద్ధితోఁ బరిశీలించి పరామర్శించి అపద్ధక
 కాశలముతోఁ జేత్రించి ఆంధ్రప్రబంధకవులకుఁ గా
 జ్య లింగమై వెలుగొందుచున్నాఁడు తిమ్మకవి.

ప్రథమాశ్వాసము

పారిజాతాపహరణ మనోహర కావ్యగర్భమున
 ప్రథమాశ్వాసము రసకందాయము. ఇందలి పద్య
 ములు జాన్ముముక్కలు. రసాలవాదములు. ఇట్లు
 చందముఁ బోలి వింపెసలారి చమ్మదనము చిమ్ము
 పండును. ఇందలి పాత్రుల తిమ్మదనము చదువు
 వారికి ననువారికి నింపుఁ దెలిపు సుపాదించును.
 నో రూపుట్లు రసము చిమ్మగదనములు — గుడ్డులు
 మాటగట్టి మురపించుచును నులతాంధ్రపదప్రయో
 గములు — గూఢములు నిక్షిప్తములవగు మనోభావ
 ముల వెల్లడించు కవి పరిజ్ఞానపాటనములును — ఈ
 ప్రథమాశ్వాసము గుదియట్టి నెట్టుకొని చూపట్లు
 చున్నది. వేయో? ఈ భాగమునది కవిత్వసారస్వ
 సాశ్వములు కవిజాతితాపమా రామరాజభూమి
 దులకు వైత మిట్టివని కావు.

మఱియుక విశేషము. నులమూచి తీతచి
 వట్లు పాల్పింది. ఈ రూపకాంధ్రుండలి పదముల పొ
 దిక. ప్రతిపదమును గంభీరాచ్ఛక్తిరావకము కనుండు
 క. పూనుకొని మేలు క్లెత్తు
 లోనము విహరించు వారి లోకి మెలుగదో
 యా వరకాసుక చియనుడు
 దా నెలుగదో? భోజకవ్యభానెలుగదో?
 పారి. ఆ. గ. ప. ౧-౧.

అని సత్య వికరునున్నది. కృష్ణమూర్తి గూర్చి 'సరకాసుర దమనః' పదములలో విశేషార్థ మిమిడి యున్నది. సరకాసురదమనఃపరమన నాధునకుఁ దాఁ జేసిన సాహాయ్యము స్వృతిపథమునకుఁ దేచ్చుచున్న దన్నమాట, సత్యం ఇట్లే అతంతాముధు కన్న తిండి' యను పదము గూడ నాభిప్రాయ విశేష విశితము.

ఈ అతిథానికి చంద మెక

యిందుక మాచెదవందు భూర్త గో

పాలుఁడు.....

ఇన్స్ భూర్త గోపాల పదమొకటి అర్థ గాంభీర్యముఁ దాన్పుచున్నదో సరసమగుటకుఁ దెల్లమే. ఇటులనే ఈ యాశ్వాసమునఁ బ్రతిపదిమనకుఁ గొందంత విలువ.

స్వభావోక్తి వర్ణనముకీర్తనము విడిచి. ఆ వర్ణనము మనస్తాపిజనకముగ నుండి కవిమిలు శేనుషీ విశేషమును గురాలించుచున్నది. కీర్తనఁడు సత్య భావ పోలములక తీర్చి అనువయించు ఘట్టమందలి స్వభావోక్తి, 'కవితా ప్రాణిన్య ఫణికు' యను రసజ్ఞఁడును నగు నాయనా ఆరించి మేగించి ఎంతరియించునో?

లోకోక్తి సంఘటనా పాటవము తిమ్మన కుంగురాలతో జేర్చిన విద్య. సమయానుగుణముగ జక్కని జాతీయములు లోకోక్తు లివిచ్చి స్వభావోక్తికి కర్మించు కవులలో నితరి కిరండే పాటి యనుట విశేషోక్తి గాదు. తిలకింపుఁడు.

క. అలగుం లోఁడులలోపల

ఁలగుం లోఁడుములు నీకు నగ్గలనుగుమన్

దిలపూ వాచక యుండును

తిలత్తావ్రధించి వికచతామరసాక్షి!

పాఠి. ఆ. ౧. ప. ౬౪

క. పలుడెఱుగు ముళ్లమాటలు

కలవామె కల్యాణియని జగఁబులచెంటన్

మెఱుగెడు మానసి సహజము

కుదని వారింపవలె నల్లభుండతనిన్.

పాఠి. ఆ. ౧. ప. ౮౫.

'తిలత్తావ్రధాదేక, ముళ్లమాటలు, కలవామె కల్యాణియ' మొదలగు కక్కని జాతీయములకు ప్రస్తావనావసరము గుర్తించి పాండికగా హత్తిరించి తిమ్మన కావ్యకోభకు వచ్చెము నావీయుఁ యోడి తెచ్చినే గాని ఘట్టమందలి ముఁదలోనాభ్యామునందువలె స్థానమున అభ్యాసమున, సమకాలమున అసమయమున, లోకోక్తులను జాతీయములను ఉద్దేశ్య పూర్వకముగ దూర్చి కావ్యమున కర్చుము పాడినప్పటిదు.

కథానిర్వహణము

కథానిర్వహణమున తిమ్మకవి వింతిమీర నకుఁ దీపిక్తమైనను కవిత్వావితామరారాబాధగా మణులరింటె మిచ్చు. ప్రభుప్రబంధముగాఁ జెలము జీయగుచున్న మనుచరిత్రమువందు వస్త్రైక్యములేదు. వసుచరిత్రకు నస్తుకే లేవినుట సస్మృతిరముగాదు. కావ్యమున కమృతమస్తుప్ర. ఆనస్తుప్రవకుఁ దగిన వికృత పాజాతాపచాగ్రమున సిద్ధిందివని. పూర్వనకుఁ దావియచ్చిన దన్నమాట. ముఁతీయొక విశేషము ప్రభుమాశ్వాసమందల నస్తురచన వాటకసంవిధాన సిద్ధముగ వచ్చు. పాత్రసన్నివేశము సలభమని దృశ్యకావ్య ఛోణిలో వచ్చుచి. ప్రభావతీప్రస్థుమును దృశ్యకావ్యసంపూర్ణసాంప్రదాయములు సంఘటిల్లుటకుఁ దారిపాతాపవారణము నందు నూచనగ జాప్తు నాటక సాంప్రదాయాదర్శమే యనుట సత్యసమీపము.

ఈ కవి కనులాసము కావ్యప్రపంచ కల్ప నాచార్యుగ్య హస్తాగ్రము. భాగవత విశేషస్కంధములోని యేఁబదిలిచ్చిదవ యధ్యాతుమువందు మాడకోకములలో నతిఘట్టన విల్లింపఁబడిన కథాలము నెంచిరిని, వంచిమెంచి, మెఱుంగుచెట్టి, మకుమారప్రబంధముగఁ గ్రొత్తతెల్పరేంచె.

ఇక్కావ్యమందిరి కథానిర్వహణము కూడ నిర్లక్ష్యము నిరీక్షనాన మనుటకు విలుచాలదు. ప్రభు మాశ్వాసమున గుత్తముగాఁ గొంచుముగా వచ్చు కథా ప్రచారిక అంతటివందచి నడర్చి, కన్నగిరి, చదిగొల్చి

కున్నది. సంద్యకుద్ధితేని కన్దశాంశములు పెచ్చు పెగిలకుటచేఁ బ్రభవాశ్వాసమున మున్న రసవిజృంభణము, ఉద్వీగితభావములు, ఉత్సాహము, మిగిలిన ఆశ్వాసములందుఁ గవి నిర్మలముకొనతేక పోయెను. వస్తురహితకాలమున మఱియుఁ లోపము గూడఁ గానుపించుచున్నది. పారిజాతావహరణముతోఁ జెంపుచెంది పర్యవసితము గావలసి కథ పుష్కలతా చిరవాన్దనములోఁ నుకమించినది. తిమ్మకవియందు విశేషగౌరవము గలవాడైనను గథాసంవిధానములో నిది యొక గొప్పలోపమనుటకు జంకదు. పుష్కలతాచరణమున కింపు బ్రశస్తితేను. ప్రయోజనము లేదు. గ్రంథము నవనవగముగాఁ బెంచుటకై తెచ్చిపెట్టుకొన్న విషయము.

వర్ణనములు

పురవర్ణనము మన ప్రబంధములకుఁ దప్పనితద్దినమైనది. ఉమ్మన మాత్ర నిట్టివాస్తవములకు లోబడిక పారిజాతావహరణమున ద్వారకతీర్థస్థనము చేయుకతన స్వల్పతత వాటివాడు పురవర్ణనములు చదివచదివి నోటలు కాములు కాసిన, కనివిని చెప్తలు చీములుకట్టన ఆంధ్రప్రబంధ పాతక శోతలకుఁ బారిజాతావహరణము లోలది ఇదిరాని ఆత్మావరము సంఘాపించును. మాశ్రీ నోటఁబెట్టి ప్రభావప్రవృత్తియు పురవర్ణనమునకు మూరన నివీనైవ్యము, నూతనవార్యావన కల్గించినట్టి తిమ్మన వొక సందర్భమున మూచనగఁ బురవర్ణనముఁ జేసి నవ్యతనాపాదించెనఁ జెల్లును.

చూడుడు—

ఉ. ఆరమణీలహముల

సందఁబూడి యమావ్వహించు క

ద్వారకతీ పురోప నన

వాటికలం గృతకాద్రి సీనుల

వ్యారధి తీరకుంజ నద,

వంబుఁగోళితరింగి టేతటి

కైరవిటి సహాయుని

కల్పితపాదము లకన్వసించుచున్.

పారి. ఆ. ౧. ప. ౪౦.

అనుటలోఁ బరోపవనాటికలు, అందలికృతకాద్రి సీనులు, మణిసోదములు ప్రస్తావన వశమునఁ జయత్కారముగఁ జతురతతో నూచించియున్నాడు.

పురవర్ణనాదుల ఉబువైన వెత్తక కథానంధమున నూత్నచుర్యాద స్వస్థముఁ జూపి కావ్యము నీటుపజచిన కఠచంద్రుఁడే ద్వితీయాశ్వాసముముట్టి అలంకారిక కవిప్రసంగిలో దిగఁబడి అవసరవస్థ నాంశములు దగ్గించుకొని గ్రంథమును తదివినూపెడుచేసి వాడు. ఈవర్ణనములు ఉత్తరకథావిస్తృతికి సాధనములుకావు. రససోమకములా! అంతకుముందేకావు. ఆసంగతములకు నిట్టి వర్ణనములు తలకించి వాకునిగఁ దిన్నవయందు గౌరవప్రపత్తులు గల ఏకత్వబంధ పాతములు చింగిలికమానరు.

వీరరసము

ఖడ్గశక్తికూసరసదీర్ఘసత్కెక్కువసోమయాశి వీరరసమును నిర్వచిస్తలు, కృష్ణదేవరాయల వంటి వీరానతాగముతోఁ జెల్లించి గలిగి మెలఁగిన తిమ్మనమీద వీరరసమును ఉత్తేజకరముగ వర్ణించియుండెననిపించి. కాని వీరరసముగఁ జప్పగా చున్నది, కవులవలె అది తిమ్మన శిష్యునముగాదు గ్రంథరచన వాటికే ఆతఁడువయసుగూటిక మాంసి. ముగ్గునఁడు నెట్టిక శిలమునఁ గాని ఉద్భవునఁ గానేరకు. ఉద్భవదేవి వీరరసము చేపించిగదా! విశేషించి తిమ్మనకైతికి లాభిశ్యానావ్యము లున్నవి గాని ఉద్భవునఁ జీరవడిలేవు. శృంగారరసము చిలికి చిలికియైతెలికి లాభిశ్యానావ్యములు ముఖ్యావధములు. కావుననే పారిజాతావహరణమున శృంగార రసప్రధానములకు ప్రథమద్వితీయాశ్వాసములు తేనోజలఁ బోలును న్నవి. వీరరసము మూర్ఖులైతికి ఉద్భవునఁ ఉద్భవమెండుకొని యుండవలెను. అపరేపించుటనే ఈప్రబంధసందర్భి యుద్ధసత్కములు దుర్బలమునఁ గొంచము తెల్లలి వెలుకాడుచున్నవి.

ఉపసంహరిము

అశ్వంపద, భావచమత్కృతి, వశపుష్టి, సందర్భకుద్ధి, వస్తురహితకాలము మొదలగు వివిధాన

భారముల నెల్ల నేర్పి కూర్చి, తెలుగు పదములకు
 లక్షణాలింపులతోఁ బాఠ్యమును భోగ్యవ్రతముగా
 నొనర్చి ఆంధ్రప్రభుంధాగ్రహణోఁ దివ్యమన వీనుమీరి
 నాఁడు. వేమోలఁ జిశభాపలదుఁ దోనగు తెన్న
 గా నుభవహరిఁ బాఠ్యవల్లలతోఁ దివ్యనామ్యుఁ
 డుత్తమశ్లోకం. పద. శ్లోనా.

ఆంధ్రప్రభు భంగిదామయఁ బ్రధవస్థాన
 ముద్రభావనీ. పద్యమును కలదునాని పద్య
 వాదాంతము. పద్యము. పద్యము. పద్యము.

పారిజాతాపహరణములలో నెద్దానికీ లభించు కనుట
 విసుక్కుటలు పరామర్శింపఁబడిన విషయము. ఈసంక
 గ్రహమున వెంకటేశుని అపకాశము గలదు. భేదాభిప్రాయములకు.
 పారిజాతాపహరణమేదీర్ఘతయ న్నానమున
 కన్దముని నావాదము. పాక్షినిబిద్ధివో వియ్యకు
 ల్లాన్తానము పారిజాతాపహరణమున కీయత్వము
 నరిగెను నాను కనుచున్నట్లు మొదల కట్టి కట్టి వెళ్ళునఁ
 జేసి ఆస్థానము నాకమించి అంగకరించి మించఁ
 గలదు అందులకుఁ గారణము లేవ్యాసమున నా
 యాతావుల వివరింపఁదయి యుంటిని.

కొండవాగు [ఆంధ్ర నరసింహాచార్యులుగారు] (సారస్వత సమాజము)

నిలకొని పాపకృతి నెఱుంగి
 సంపదలును పొంది నెఱుంగినాళ్లవెంట
 ప్రభులగొనినాదసంపదలును
 మృదు మృదుబుడువ్యాగ రాగారితనానికి
 స్వీయము ల్లాన సంపూర్ణ స్వేచ్ఛతోడ
 సంపదలనుమె జుట్టాట్లు వైతి మొదలి
 కొలువఁ దలలేత్తి నెలిచిని నొప్పఁద్రాకు
 లూచమట్టునఁ గూలఁగ నూపి యూపి
 మావలకు నదులగరంపుసొంపుల గూర్చి
 భీమగఃత్తోడ నొప్పికరము
 సంపత్తోడతనమృదువలముయి
 కలవసంయంత్రమై కోపకలనఁ దలపు
 పక్తినునునూని పహ్లాగ్రహితిగతిని
 సాగి దూపింభూపణలో నరకులొవక

నివరమానలతోఁగూడి త్రాగుబారి
 మందయేయొ చెడునదొ గూంపలేక
 గరిమఁ బానిసలచి లాగునమునెంచి
 తాల్మిడనాడి తివమాద్దు తఁగఁగ్రోసి
 పునమి నానరితేరిని పొంగిపోసి
 విక్రమకవరవాంఛతోఁ జెట్టివీరి
 పార్థగంధీనినియు క్రబాణజగ
 మానమి వోవఁగఁ బోవఁగ పొందుచుటలు
 సూర్యజ్యామితి మది కలగుండువెట్టి
 మొదలునొడిలేని గంభీరమూర్తి గమన
 వేగమరికట్టి నిలువఁగ న్నిగూడిగి
 తివనికట్టి గన్గొని తలనువార్చి
 అంచుకోబుగ్గంకవైవ లే ననుమె రుదకు
 కాలకఃవో రెప్పుకాంతిభావమందె.

“తెలుగు భాష న ర క కౌ రణ ము” [అల్లంరాజు సత్యనారాయణాశ్రమిగారు]

చీచిచితుల లాల్! గూఁడుభింబలార!
 కనుఁడు నేఁ జూచిన వివరమునెక్కి
 యలవారవంక పందరి కేవలము భా
 గమునఁ బారాశర్యనివిమలము
 నరకగాములనెల్ల కలగించుగాబోధి
 కేసుమనక్రితఁ జిత్తమల
 భగవంతు మానవుల ధన్యబోధకమాను
 సంస్కృతిభావన మాకుఁగొనక
 వివరముభాషలయందు విశ్వాసమున్నుగఁ
 గ్గులను జేసి నెత్తియెక్కులు

వివరముకాశ్రమములను కేంద్రము మీఠాగాఁ
 బిద్ధిజేయుచు మన్న చారుమతులు
 దేశభాషలనెల్ల దేశికాగ్రసరు
 నలన నాకట్టింపు వాగునకల
 గానవిద్వంతు బాహుల మనహస్తీతయలో
 నొకగాములందు నయముమీఠ
 గి. బలిక నకట్టు యిట్లా జేయంగలేల
 యిట్లు వ్రాసుట కుద్రేక మేమియగునో
 మీరు దెల్పవలసి నేను మిఁకులకేంద్ర
 కెంద్రవానిదిమీఠ మీ చిత్తమునకు.

కుభమస్తు॥ విభవసంహార్యై జైత్రశృంగసోమ
వారం రావుభాగుభేది భగ్యం కాళికగౌత్ర కీతాపతి
శిరసువామకులు కిషద్యావత్తునవి

శ 1164

చాగి గౌరవాజు

బందరుజిల్లా యిలాకా నందిగామ తాలూ
కాలో చేరిన మం॥ అడ్వీరాశ్రులపాకు వనదిగామ
మును తూర్పువాగు నడమర జమ్మిచెట్టుదగ్గర పాతి
పున్న నల్లరాతిమీదికాసనము.

మన్మసాగి రాజులు ముప్పదుపాతి నాయుడు
భర్మము వెనుకను పెట్టిందిఅడ్డ

సూర్యును లింగము చంద్రుడు

స్వప్తి శకవర్ణంబులు ౧౧౬౪ అగు నేటి
కుభకృతుసంవత్సర వైశాఖశుభవంశమి గురువానంగ
రావులపాటిరామ నాథక్రిమహాదేవునిపూర్వదత్తలింగ
ప్రోడాది పాతి నాయును కొండకంచి తెరువున ప్రత్య
మును చెనడిపెడిచెంక్రయము కొనిపెట్టినచేసునతి నిత్య
అడ్డెచివియ్యము పడిఅనరపుచ్చి మరులక్రిరామంబిచె
గ్రయముగొన్నచేను కండ్లూ తెరువు దక్షణాన
చూపెదముప్పివాయుడు గానవివాదిరానకు అడ్డెకు
వియ్యముపడివాన ముజ్జలచాచిచేను మునుంగపాలతెర
వున క్రయాదిగొని పెట్టినచేను నగిల మైత్రిప్రా
టిని యరమరదినిలంరేటిని అడ్డెకు కవ్వెకు వియ్య
ముయ్యోవీరుల పడి కొంగరాజు వోలిపెద్దిచాతను క్ర
యాదిగొని పెట్టినచేను నరి కొర్పిని కామినాయుడు
మానెడు వియ్యము యావరలపడిపెట్టిన చేను
నగిలపై వోలి నాయుడు మానెడు వియ్యముయో వీరుల
పడిని ప్రక్కపాటి జేననపెద్దిచేతనుకొండకంచి తెరువు
దక్షిణానను క్రయాది గొని పెట్టినచేనునరిమాదిసప్తన
మానెడు వియ్యముయో వీరానకు గొరకంటకనను
పెట్టినచేనునరి॥ మిమ్మదేవతరైయ్యలు అడ్డెచివియ్య
ముయో వీరులపడి వియ్యదపాటి తెరువున పెట్టినచేను
నగర రామనరదీపభక్తులై మోక్షక కల్పముంకము
పూర్వోంబుగటి పాగిరాజానాయు పెట్టినది తిచేను

నందిగామ తెరువున పుల్లరాన ఖగ పంగి మనమల
నల్ల తెరువుమునుపెడిలి ఖగనలునచెయ్య తూవుకాన
అపాలాన నర పెరెడిగామకాండూరి గడిసానల
అప్పినాకేను క్రయముగొనిపెట్టిన చిత్రి బయ్యెళ్లపాటి
తెరువు తూవుకాన చేను నరి అపదమట నగి.

నృద శ్రం పగద శ్రం వా

యోహారేతి వసుంధరా॥

పక్షినికవక సహస్రాటి

విష్టాయాం జాయతేక్రిమి॥

శ 1236

మిరుము శింగరాజుగారు

బందరుజిల్లా యిలాకా నందిగామతాలూకా
లో చేరిన మం॥ పెద్దనరం గ్రామంబో గ్రామమధ్య
క్రింజనేనుస్వామివారిలయమునదక్షిణంగాపాతి
పున్న రాతిమీది కాసనము—

స్వప్తి శకవర్ణంబులు ౧౨౩౬ అగు
నేటి అనంగసంవత్సర అమాభ బహుళ పంచమి ఛా
మవాంనాకురామనాథ క్రిమహాదేవరకు పూర్వదత్త
మయిన స్వక్షేత్రాలు పెద్దచెయ్య వెనక మరుతెరు
నల్లచెయ్యవెనక చందుముచెందింకపాటి తోనను
మిరుము శింగరాజుగారు అక్కడ యిద్దము నుం
చెలికలో పందుముగురివెనక తోటకు కొండకంచి
నామనచేతను శిరుతి పెద్దింగాతేతను పోదిన మం
చింగారికి గంగరావివెనుకలచేత క్రియలబ్ధమైన చేను
చందుముఅనుదంతోట ముప్పది పాకీనంచింగాతేత
క్రయలబ్ధమైన అద్దముచేతు ప్రాశీచేను చెండుపున్న
పడమటను పెద్దయరలవారు నాదేవునికి పెట్టింది నా
మనబోయడిచాత కన్నీ పెట్టింగారు కాలోదికమూర్తి
ముపెట్టి రామనాథదేవుని గానవిశింగరాము తిప్ప
లోననుచుందుముచేను॥

నృద శ్రం పగద శ్రం వా

యోహారేతి వసుంధరా॥

పక్షినికవక సహస్రాటి

విష్టాయాం జాయతేక్రిమి॥

శ 1190

దదలవిట్టయ

బందరుజిల్లాయిలాకా నందిగామ తాలూకా లో చేరిన మం॥ పెద్దవరంగాగ్రామానకు ఏక్షణం కా పేరిటిపల్లె గుడిపెట్టమాఁగములో పాతివ్రమ్మరారి మీదికాసనము.

స్వస్తి శతకవర్ణములు ౧౧౯౦ అనుకేటి విభవసంవత్సర మాఘ బంగర గురువారంనాటి మహా శివరాత్రియందు తిసనిజస్వామియైన కాకతీయ్యరుద్ర దేవమహారాజులకు ఆభివృద్ధిగాను సకలసేవాధిపతి రుద్రపట్టిసాహితీగీతనమనామయి పంపున దనలవిట్ట యపెట్టినది పెనుగంవిప్రోలతోవను ఎంద్రాదారియ పూరువకటి వీరభట్లకు వెంగరాకంబాగువెనకను కట్టించిన ఆచంద్రాకాశ్ఠాయగా నిచ్చినది॥ పండు మువకటి నంగివకటి పీఠికి కొలచేను.

శ్లో॥ స్వదత్తం పరదత్తం వా,
యోహరేతి వసుంధరా
పప్తివర్ణక సహస్రాణి,
విష్టాయాం బామతేకిమిః॥

శకం—లేదు

మద్రెబోయుడు

బందరుజిల్లాయిలాకా నందిగామ తాలూకా లో చేరిన మం॥ పెద్దవరం గ్రామానకు పడమరగా పున్న శ్రీరీలకటరాస్వామివారి గుడికి దక్షిణంగా పాతి వ్రమ్మరాతిమీదికాసనం॥ ఈరాయిపైనకొంత యిరిగి పోయినది—

ప్రబోత్పత్తిసామసంవత్సర క్రావణ బహుళ అష్టమి గురువారంన మద్రెబోయుడు శ్రీ గోపివాధు నికి అభండదీపానకు విడిచిపెట్టిన మేకులు ౨౫ మంగళమహా శ్రీ శ్రీ శ్రీ జేయును.

శ 1190

సావాణిదాది గన్నననాయకులు

బందరుజిల్లాయిలాకా నందిగామతాలూకా లో చేరిన మం॥ గుడిపెట్టగ్రామానకు ఉత్తరముగా సాగిపోతరాజులు కాకతీయ్యరుద్రమహారాజుకొట్ట లోపల మకిదుకు తూపుకవయిపున నిల్వగా పాతిన రాయిమీదికాసనం

స్వస్తి శుభశకవర్ణములు-౧౧౯౦ అనుకే టి విభవసామసంవత్సర మాఘ బంగర నాటి శివరా త్రియందు కాకతీయ్యరుద్రమహారాజుల గుడిపెట్ ట సాహినిదాది గన్ననననాయకులు గుడిపెట్టవిశ్వ నాథశ్రీమహాదేవకు మహిమల్యర్చనలకై చెత్తనో లునాల్లమకులున్న కొంగర నాల్లమకులు న్నూ వవనపూరకాధుక మకుల యిమ్నూ కాకతీక తైకాఖాలు ఆచంద్రాకాశ్ఠాయగా యిచ్చితి॥

స్వదత్తం పరదత్తం వా
యోహరేతి వసుంధరా
పప్తివర్ణక సహస్రాణి,
విష్టాయాం బామతేకిమిః॥

శకం—లేదు

పేరు—లేదు

బందరుజిల్లాయిలాకా నందిగామతాలూకా లో చేరిన మం॥ గుడిపెట్టగ్రామానకు ఉత్తరముగా సాగిపోతరాజులు కాకతీయ్యరుద్ర మహారాజు కొట్ట లోపల మకిదుకు తూపుకవయిపున నిల్వపాతివ్రమ్మ రాతిమీదికాసనము— ఈరాయిపయ్య కొంతవిడి గిపోయినది.

శ్రీరాధీపుత్రీ విరవానుదేవో
ప్రసాద్య బాతా మినచల్లదమాదః
జాటిం నునాణి మినపద్మగర్భ కా

శ్రీమహావిశాఖ ప్రాపకదోరభూషణః॥

తాభ్యాం పోతకీతిపతాభూద్రు

క్లిశీ కేశవాభ్యాం

(ప్రహుమ్నా వాహిమగిరి సుతా శం

క గాభ్యాం కుమారః

యద్భిన్నక్తి శ్రీగి మహిః॥ ప్రా

సనామ్రాన్మలక్ష్మీ

గోష్ఠ్య గుర్గిణ్ శ్చైవలయయభిలం

పూర్వగోణానుయావః

పోయం సమానాదితి రాజ్యలక్ష్మీ

వకాణాశ్రమాణాన్ని జదన్మ హేతుః॥

(ప్రహుమ్నా గానో దిగరాజశబ్దో

రాజవర్ణిణ గామకశో తుస్సగుప్త్యా॥

(శ్రీకృష్ణ వేణ్యా తలభూమిభాగే

(శ్రీపోతకీతిపా గుడిమెట్టివామ్నః

నిశ్చేతనాభ్యాంశివ మాదిదేవం

సంస్థాపకామాపపుత్రే స్వకీయ్యే॥

రాజమాపలలాస విభ్రమగుప్తే

వక్త్రాభ్యాం భూగంధనః

కేశ్వర్యాదు సమాజపూజ వర

(శ్రీ సర్వాత్మక సల్లక్షణా

తస్యాధూన్యపది (నతానుని ది

దీ దివీ సుప్రతాంబితా॥

రాజాంతా బుధబంధు కల్పలతి

కా సంప్రాణా చందావకా

శ్చక్రదేవంబి గాయవిగి పోయినది.

శ్లోకం—లేదు

మూరె బోయుడు

బందరుజిల్లా యిలాకా నందిగామతాలూకా
బోనెరేణకుం॥ గుడిమెట్టి గ్రామానకు పుత్తరముగా సాగి
పోతరాజు కాకతియ్యరుద్రమహారాజు కోటలోపల
పున్న మగిదుకు తూర్పుకైపున నిల్వగా పాతిపున్న

రాతిమిది కావము—పయిని కొలకరాయి యిరిగి
పోయినది.

మూరెబోయు దియ్యం న గృ కూరలుకు బడి
మిర్యాలకు॥ వి—౪ పెరుగు పొయి నెయ్యి పొయి
పోకలు ౩౦ ఆకులు ౬౦ కపూరగము నిశ్చయెత్తు
చిగి (శ్రీ గ్రంథము నిశ్చయమును అవసరాలకు యెత్తు
పల మెందు గంభయిలోని కస్తూరియెత్తు చిగి కూరల
లోని పుష్ప నిశ్చయెత్తుడు నిశ్చయెత్తుడు.

శ్లో 1236

కనముల కన్న మనామముడు

బందరుజిల్లా యిలాకా నందిగామతాలూకా
లో చేరిన మం॥ గుడిమెట్టి గ్రామానకు పుత్తరముగా
సాగి పోతరాజు కాకతియ్యరుద్రమహారాజు కోట
లోపల పున్న మగిదుకు తూర్పుకైపున నిల్వగా
పాతిపున్న రాతిమిది కావము—

స్వస్తి శుభశకవషాంబులు ౧౭౩౬ అగు
శేటి ఆనందసంవత్సరమాఖిల ౧౮ పోమవారం నాటి
శివరాత్రి పూర్వాకాలము నపుడు కనముల కన్న మనా
మముడు ౫౫ తిల్లివండులకు ధర్మాధ్యక్షముగాను విశ్వే
శ్వర శ్రీమహాదేవునికి మాన్యాన్నపు ఆజగరావ నిశ్చయ
తూమెండుట్టి పడిపుపానాగానకు ప్రగడమల్ల మల్లప
రాజుగారి చాళిను మామమంబిప్పని కారితకత్తెకా
ఖాలు గానుగలు రెగి వీరచాళిసె నిడుంగటె అంబా
పురావ వెలిపాలము ౫౧ కాలోచితముల్యముపెట్టి
క్రయముగని ఆచంద్రాకాస్థాయిగా ధారాపూర్వక
ముగా సమీక్షించెను॥

స్వస్త్వా చరిద త్తంవా

యోమా రేటి కమగధరా

పప్తికావక సప్తసాటి

పిష్టయాం బానులేక్రిమి॥

శ 1217

హాహిణీదాది సోమయ

బందరుజిల్లా యిలూకా నందిగామతాలూకా లో చేరిన ము॥ గుడిమెట్ట గ్రామానకు ఉత్తరంగా సాగిపోతరాణ కాళతియ్యరుద్రమహారాజు కోటలో పల వున్న మసీదుకు తూర్పుగా పాతివున్న రాతికి తూర్పుగా అడ్డంగా పడివున్న రాతిమీదకాసనము.

స్వస్తి శ్రీసుభకవంశంబులుగలగెడితగు నేటి క్రాంతిభక్తిగోమంశహారంనాటిరాత్రిసోమగ్రహాపు ణ్యకాలమప్పుడు సీమకురుదయదేవుహారాజులసకల సేనాధిపతిహాహిణీదాదిసోమయహాహిణీశెట్టిపెద్దయ హాహిణింగారుండు గుడిమెట్టః శ్వవాభక్తిమహాదేవర వలసానందదీపానకుమార్తె చెరువువెనకభూమిపంగిటి స్త్రీజన్మ కాఖాలు నల్లబధారాపూర్వముఅయిదేయి చెప్పెను. నావాకింగారు మడికల్లచెయ్యవెనక భూమి ఖగవగి అన్న సానెయ్య కొండకంది చెయ్యవెనక భూమి ఖగవగి కాతీకావైకాఖాలు చెల్ల ఆచం రాకాకాఫాయిగా యిచ్చెను.

స్వదత్తం పరిదత్తం వా
యోహారేతి వసుంధరా।
వచ్చింపక సమాప్తాణి
విష్టారం జాయతీక్రిమిః॥

శకం—లేదు

శ్రీనాథుడు

బందరుజిల్లా యిలూకా నందిగామతాలూకా లో చేరిన ము॥ గుడిమెట్ట గ్రామానికి ఉత్తరంగా సాగి పోతరాణ కాళతియ్యరుద్రమహారాజు కోటలోపలవు న్న మసీదుకు తూర్పుగా పాతివున్న రాతికి తూర్పుగా అడ్డంగా పడివున్న రాతిమీది కాసనము-

పయ్యుకొంతవక్క పులిసోయ్యది-
మృగకదేలు ప్రచలితజపు

నరప్రసక్తాంబిభూపాళానాం॥

కటాక్షైః సకలజనువాక్ సాన్త

హరితి హరహస్య

వృత్తాంతం త్యాగిదారిధ్య భరి

కరినిద్యార యోమి సుకేయ

నానాగాన ప్రవీణా శిఖర

మపిరమగ్నరె శివతాం

క్రిమాన్తాప్రవృత్తా శ్చోపవర

క్రినానాక్యామగ

గారంఘ్రి సహజయ్య ముసలి

ద్విశ్వేశ్వరస్వామిగౌరవ

గోవింద్య గణికాదా గు విలస

ద్యావ్య ప్రవీణాయనా

నతాత్మ్యమతస్థాయ శివీ వివ

యా రోహిణి సురశ్లోకిచా

గ్రామేతు కాండ్రూరి విజాభిధాన

ధర్మాయ ప్రిశ్రోసహండుకానాక॥

(ఇక్కడనుంచి రాయి యిరిగిపోయినది)

శ 1528

ఆప్పిలిరెడ్డి

బందరుజిల్లాయిలూకా నందిగామతాలూకా లో చేరిన జయంతిపురం గ్రామానకు ఉత్తరం పాటి మీద క్రితంజనేయస్వామివారి యడకు పాతివున్న నాథరాయిధ్వజస్తంభంమీది కాగనము

క్రిశికారామాయనము॥ క్రిష్ణీశ్చపింహయ నము॥ స్వస్తి శ్రీ విజయాభ్యుదయ కాలినానాన శక వంశంబులు గగితౌ అనునేటి పువంగనామసంవత్స ర క్రాంతిభక్తిగో కనిహారంనాకు కొంపల్లి పెదతిమ్మారెడ్డి కొమారుడు ఆప్పిలిరెడ్డి కను పినతండ్రి పెదతిమ్మ పినతిమ్మరెడ్డింగారి అపల్లకు అదభద్రాకాఫాయి గా గరుడగంధంపడిస్తోందెను శ్రీమఖివాసు సంవత్సర క్రాంతి అగిరి ఆదివారం నీలం యల్లప్పకొమారు హనుమంతుత్తరేంద్రాదిక అంజనేయల ప్రతిష్ఠించెను తొందన్న చేకూడు

యాగదాన్తరమిజాబులుచేస్తూ జేహలమర్చకత్తులు జేహలమర్చి రాజుగారి చదుర్కు వచ్చి మాజీతాలు యిచ్చును రాజుకాలికింద బెక్కాలు తీసుకొని పొచ్చుండేవారు. రాజుగారున్న ఇదిసమయంకాదని పుండేనాగు. యదిగ్గాకుర్కలు విచారింపిని ఆలోచన చేయవలసి యిద్దగిజాలను ఖ...డుచేసి రాజ్యంకనుస్వాధీనం చేసుకో వలసినవారు విచారించుటవ్వారు. ఆమాటలు బుర్రా బుచ్చువ్వగార్ని తెలిసి సీతారామరాజుగార్ని తెలుపుడు చేసేవర్కు సీతారామరాజుగారు ఆలోచనచేసి యాసగిదార్లకు జీతాలు యిచ్చిస్తూవున్నామని కళ్ళికోటలోకి పిలిపించి జీతాలు నిబద్ధిగా యిచ్చేలాగుననే రూపాయలసంయలు తెప్పించి అక్కడవుంచి పిలుపించేవర్కు యాసగిదార్లు తమమిజాబులు యావత్తూ చూపుచూ వచ్చి మార్చున్నంతలో అంతకుముందుగానే అణువువుంచి బందోబస్తు చేసివున్నాడు గమక్కు పిండువచ్చి కూర్చుండగానే సంజ్ఞ చేసిదాజేవర్కు రాజుగారు అచలదాటిపోగానే యిక్కడ యాసగిదార్లనిద్దరిని శిలలు కొట్టిచేసివారు. తదనంతరం వకసరదారు బసలోవుండి యాసమాచారంపని ప్రాణాలు తిప్పించుటందామని పారిపోతూవుండగా రాజుగారిశిలలు తవారు కొలుబురుజాలమీద ఫిరంగీలు యెత్తికొట్టెవర్కు ప్రాణాలు తప్పించుకొని ముగ్గురుసామాను తీసుకుపోతూయుండగా పోనియొక ఫిరంగిలుదాగుచేసి కొట్టెబుప్పటికి సామానుయావత్తూ పారవేసి తిరిగిపోకుండా యిచ్చు వ్యవహారంలేక పరారీమౌపినాడు. అంతట రాజుగారిశిల మనుష్యులువచ్చి చూచేవర్కు రెండలత్తులరూపాయలు సామానువుండె గనుక తీసుపోయిరాజుగార్ని వప్పుగించేవర్కు తోకభానా దాఖలుచేసుకొని యిక్కడికి, వాపీదవిడిచింది అనినిమగ్గులగా కొన్నిదిశములు కళ్ళికోటలోవుండి అక్కడనుంచి విజయనగరం కొలలో ప్రవేశించి అంతట కాశీపతిరాజుగారి శివ్యంవరపు కొటమీదికి వంద యెత్తి, మోహించిగెవర్కు వారు లొంగు పొట్టులో కాశీనమ్మ సకలప్రముత్వాలుచేసి కొల

మాత్రంపట్టుకొని రాజ్యంస్వాధీనం తెచ్చుకున్నారు, గిమ్మవారు కాశీపురు ప్రవేశించి పిరారీచేస్తూవచ్చి వారు. యీ కాశీపతిరాజుగార్ని ముగ్గురుకొమాన్లు వారిపేర్లు వీరభద్రరాజు; వీర ముతుందరాజు; రాజ భూపాలరాజు, యీయ్యగిగోమాళ్ళతోటి వుండగా యంతలో కాశీపతిరాజువుండగానే పెద్దిమూరుదైన వీరభద్రరాజునప్పపోయినాగు అంతట కాశీపతిరాజు బలగిగి శివారామరాజుగారితోటి చాలసమయం లగాయిచేసి ఆయనయొన్నా గతించినాడు ౭౫ వీరముతుంద రాజున్న వీర్ని జేయదర్కు లోర్కా బహు ముద్దంజేస్తూయుండగా వఖ సమయమందు శివారామరాజుగార్ని దయావచ్చి వీరజేశం వదలివారు, జనాబందీవి స్థలంవికట్టివంగు తాలూకాలోవారికి, మామరర్తి మాత్రం గడిచేది. హానిగాని ఘజావాగాని చేసేటంగు ద్రవ్యం మిగిలేకాదు. ౮౫ శివారామరాజుగారు మాన్యుల లింగభూపతిగారిమీదికి లవ్కురుకుచ్చి బ్రయత్నం చేస్తూ యిండగా యావర్తమానం విని అక్కావల్లి జమీందారుదైన పాయకరాయనింగారిని కమ్మకొని మాడ్చులమీదికి వస్తే అక్కాపిల్లిచారున్నా అక్కాపిల్లిమీదికి రాజువస్తే మాడ్చులవారున్న సహాయంరాంబసినదని ఖరారులుచేసుకొని బాగ్రతిగావుంకిరి. గమ్మ యామాటలు శివారామరాజుగారి బాధినిల్ల తెలిసి అక్కావల్లి మాడ్చుల సంగు కొల తెట్టింది మాడ్చులవారు అక్కావల్లికిన్ని అక్కావల్లివారు మాడ్చులకున్నా రాకుండా కొలలో రాలినమందురుండు పుట్టిచేసి మాడ్చుల మీదకు దండు యెత్తి మీరుబిగి, సాగిసారామరాజుగారిని మట్టువెంటరాజుగారు కుసుందాసుగారినిన్ని వంపించేటరుక్కు మీరైవ్యముక్తంగాపోయి మాడ్చులకొల కొట్టి కాజావుండుకొని అరుసెలులు వుండేవర్కు పూసపాటివారిభౌంజ చలిత్వరాలచేరిమ వెయ్యిండుర్కు లదాయిలో వెబ్బులు తగిలిన వెయ్యిండుర్కు మెట్టుకు రెండుకేల కిచ్చింది లయమయిపోయినది. మాన్యు లింగభూపతిగారి తాలూకు లాబులరాజు

గారి తాళి వెయితుందిపోలే వీరిలో యిహుట్టికి పొయ్యేవారు. యందునుమిత్తర అంటే " మాధుల దిక్కు మా సిద్ధుగక్క పుచ్చుకుంటే జన్మంపున్నంత కాలమున్ను చిరజ్యోరాలవదలవు" అనే శస్త్రులకుమాత్రం అక్కడనే జన్మించి అక్కడనే వెలిగివెన్ను ఆవుదక మీ అభ్యంగంనకు చిరజ్యోరాలువేరేవారికి లేవు యది గాక మన్యగాండ్ర తాలీకు సరదాల్లు స్వామిద్రో పోన్కి యిక్కడ దండుదిగిరున్న స్థలమందు చె గువువున్నా యేరువున్నా కొండపొదిమంచి, జ్వ రాం చెక్క చెచ్చి ఆజలంలో కలుపుతారు. పానం చేస్తే పానకంవలె వుంటుంది. పుచ్చుకున్నకొట్టి చ రిజ్యరాలు కడుపుకుట్టు, యట్లా వ్యాధులు కన్పించునుగనక్క యివకల్కి లెగివిస్తారు. ఇట్లావుండ గా లింగభూపగిగారు మాధులమంచి వాండ్రెంకి దుర్గంలడ ప్రవేశించి అక్కడనుంచి గోవాదమా గ్గంగా వచ్చి దేశం కొల్లబెట్టుకొని పోతూవుండేవా రు. యాతనివ కొన్ని దివములు జరిగిన తరువారకు లింగభూపతి గారిదివాను విద్యాధార బోగిరాజును, యింకొలో శీతారామరాజుగాను కుంభిణి దొరలను మద్రపు తీసుకునిపోయి వారిచేతను కొన్నిమాటలు జగ్గించి యిరిజ్జి పట్టుకోవలెవని విచారించేముక్క విద్యాధార బోగిరాజుగారికి యానుగ్రహంలెలిసి యిద్దరుధొరలను పొడిచి దేరాయివకల్కివచ్చి అక్క డనుంచి కొండపట్టు పొడిపోయి చురిమూడుర్కూయి లక్క పాండ్రెంపోయి లింగభూపతిగార్ని కన్న నుని వీరు యిద్దరున్నూ గోవావకీరగమండు శక్తిబంధు వులువుండగా వారి యింట్కిపోయి లింగభూపతి పరలోకగతుడైనాడు. ౧౪ ఆదేశంయవత్తూ పూస పోటివాకు ఆక్రమించుకొని కొండలమీదకు తమ గాలూకా సిక్కుండిన కాజాలు వ్రేయకొని దస్తు చేసుకొన్నారు. యాలింగభూపతి బహు ధర్మా గుర్తుడు. యిహువంటిరాజు ఆతాలూకాలో వుట్టి బోడు. మాధులతాలూకాలో బ్రహ్మణమాన్యాలు వసతిగా జరిగినట్లు మరెవరి తాళి లేదు. యాతా తాలూకాలో ఆదిని కొన్నిగ్రామాదులు క్విట్టాండి

పుచ్చుకొని వడ్డాచికింద కన్నుకున్నాడు. తదివంతెరం గొలుగొందమన్యమొదకు లదా. యిక్కా నావదాక్కా వంజాబుదీనివకాయించి తని మిరుబుట్టి అయిన సాగి నారాయణరాజును వరికొంత రాణువనున్ను అంగంచేటప్పట్కీ పీఠ పోయి మోహించిగి లదాముచేసేవత్తు పూసపోటి వారితాలూకు అనేకమంది రాణువ గతమయినని పుద్గ-పానంవల్లను చరిజ్యరాల కనపించి కడుపు వట్టుకూడా కనపించి అక్కేమంది యాతీకున నపించిపోయివారు. గిన్నగ శీతారామరాజుగారు యామొక్క అవస్తకు పోవలెక కొండభూములు వదలి పల్లపుతాలూకా బహులువపున్న పూసపూతం మామిలియ్యకు చేసుకొని దిస్తుచేసుకొని పొయ్యే వారు. కొండతాలూకాకు మల్లుభూపతిగారు దిస్తు చేసుకు పొయ్యేవారు. యిట్లా అనేకదివములు జరిగినతరువాత పీతారామరాజు పూసపోటిగావనం ద్రగాణా అనే సరదాబుట్టి వంపించి చనుకోవాను ములు చేసి యేవిధంచేత నయినా అరిజ్జి ఖూరిజ్జి దేశం ఆక్రమించు మని శలను గుచ్చి ప పించే వత్తు శీతారామరాజుగాను తనకు దైవస్వరూపుడని వారిమాట చెల్లించేనియత్వధకం గామిచ్చిదగాజు గారు వైస్యమేతముగా గొలుగొందమన్య మల్లుభూ పతిగారినిసమాధానాన్నిలిపించినట్లుగాక కొపించితమ తాలూకు రాణువవారికి తయారు చేసి మల్లుభూపతి యివకల్కి వచ్చివంకలో తలగొట్టుచుని శలవయిచ్చి లోపలవున్నట్లు ఘోష్టాడుతూ వ్రుండి యివలవచ్చి జారాసిపాయితోను వల్లుభూపతిస్థు లేస్తే లేని వద్దని చెప్పనుని జాగ్రతచేసి, బయలుభూమికి వచ్చి నట్లుగా వచ్చి, దూరంగా మాట్లాడుతూ యారా మచంద్రరాజు తామూ, జాగ్రతలోవున్నారు. యిం కిలో వల్లుభూపతి యేమోపనివుండి లేచేవత్తు పూ రాయిస్తూవున్న సిఫాయి లేవద్దు కూర్చుండవను ఆన్నాడు. అంతట గోవంవచ్చి కరవాని తీసు కొని అసిఫాయిని కల్గినందు రాయచంద్రరాజు వచ్చినభూసాయాటితోటి మల్లుభూపతినిపొడిచి

దు. అంతట మల్లుభూపతి అఖరాయను గన్తు రామచంద్రరాజు కుశోరధర్మిన్ద్రుడై అశ్వశిల్పిని పన్ను సంపేషి పాలకలోపరి పారిపోతున్నాడని గుండగా, మల్లుభూపతితా|| రాణువవారు దుఃఖపడుతూ అతి త్వరగా పారిపోతున్నారాజు అడ్డం గిరి కమ్మకు నేపథ్య రామచంద్రరాజు యిఖపాపోవడం దీ జాపని అన్వేని యాతెరేసుకొని యెగురుగా నిలబడి త్వరైన్ద్రుంగో అయిదుగురి పొడిచినాడు. అంతట రాణువవారు, పారిపోయి అసరాలేకుండా వుండిన చంటి (—)కోనినోట్లో పెట్టిమరీపోయినాడు. అతి నిద్రాగం తుక్కులు వక్కులు పిళ్ళుతిన్నవిగాని దమా పం సహా చేసినారుకాదు. అక్కడ చేసిన స్వామి ద్రోహం అక్కడనే కొట్టింది. యింక శమపడి కొట్టడమేగాని దేశం పూపాటివారి అశభవములోకి రాలేదు. అటుశిర్వార్ధము అదేశములు మునిఖరాజు నుఖదాయుండుకొని దేశం చేస్తుంపోతూ వచ్చిగా రు. మరిఅన్వే దినముల్లు కుంఫిణీనాకింద వచ్చిన తిర్వార్ధము దేశం చేసేకుంటూవచ్చినాడు. పూపాటివార్ధి అదేశయొక్కదమలు పహితల తెలియుదు.

యింత విషయం నులం యిదేగాని యింకొక్క లేదు. జాబకుగార్ధం నాగాయనపట్నం అగుపకు తుంది శిరుగా మునిఖరాజు గారు గడిది పగ్గ మానలై గాఢాన్నిముల తుండు ప్రవేశించి శిశారామ రాజుగాని చేసి పంజాం యిది అవును యిది కాదు. అని చెప్పుతూ వచ్చిరిగగ్గు అంతట కొంత దయపట్టి తమ్ముతో యుద్ధంగా వుండి తన ఆటలు యిఖిరగనిది విచారించి విజయరామరాజుగార్ధి మాతంఠింపమన్నాడు. అను ఆయొక్క మత్తుచేత వుంటే తాను నుఖంగా రాజ్యం చేసుకుంటూ వుండే వాడు. మరికొన్ని దినముల్లు అశికాకర్మమర్ధా ల్లు విజయరామరాజుగారు పోయి పితూరీఅయిస్తూ వుండగా యింతలో శిశారామరాజుగారు తాజను హేంధవగంఠో ముకుద్దాలవారి తిరవుల బద్దిల్ నాలుకాన అని యెలూరు రాజమహేంద్రం రెండు పురార్ధర్థ వన్యావనరి చేస్తూయుండగా అతనియొ

దకు దండెత్తి పగార్ధులయి నాగాయనగాని కు ముంనాను వెంకటరాజు ముదలయ్యువారికి అనిరిసి ముందరి అంపించి ఆలి శిశునోనాదా బురాయి చ్చిన్న గావన్న ముక్తకాళ్ళతాలూ నాలుగు పంజా పిరాణమ్మకృంగవోపుణిల పుస్తానీకులు వీరములం దరాజు నివయొక్క లన్నిరుగులూర్తూ గూర్తుకొని తను సలహాచేగో పోయి యెవర్ని భక్తిఖిన్నుల యేతీగున జ్ఞాతచేయించవలెనో అతీగున బంధోప స్తు చేసుకొని విజయనగరంనుంచి ముప్పులు చేల ల ప్పగునోటి నాయు రాజమహేంద్రవరము ముట్ట డివేసి ఆరునెలలు లడాయుచేసినారు. అప్పుకు బు చ్చన్నగారుం అంబారీమిద జ్ఞాన్ములెల్లకొని తీసుకొని పోయిగారు. అప్పుకు బుచ్చన్నగారి శే త్రాలు ఆగవహించేదు అయిప్పట్టి బుచ్చన్న గారు ఆలోచనచేస్తే వృధా పెయ్యెడిలేదు గ న్నాగుకని ఆలోచన వివరరావనిన్ని ఆయన చెప్పిన మాటల్లు అతిక్రమించేనామకారు. యింతట శిశారామరాజుగార్ధి విరోధమేగాని మంచిమాట బుసహలేదు. అయినప్పట్టి సరుస్తాగార్ధి కీకు తలచేనామ కాకుగమ్మ యికిని ఆలోచన వింటూ యుండేవారు. యప్పటి ఖిరుగు అప్పుకు నగ్గమా గం అంపించి యిండ్లు యేయి ఆలోచన చేసుకో విలెనో నేనుకొమ్మమరి చెప్పేనాను. తిరుగారు ర్దాటికి యామాటలు అన్నీ ఆలోచన చేసుకొని యాప్రకారంగా నమవుతుని బుచ్చన్నగారు శిశవు యిచ్చేవారు. యాప్రకారం దుర్గమిద రానురావ జాయుద్ధం అవుతూవుండగా శిశారామరాజుగా ర్ధి బుర్రాబుచ్చన్నగారు యాసమయంలో యిట్లా ఎకువగతి వని శిశవుయిస్తే చింతాకంత ముట్కివ తక్కువ లేకుండా నమయకుంటూ యుండేవారు. గమ్మ యిస్తీ బద్దిజవానోఖానుగనాకి తెలిసి బుచ్చన్నగారి వద్దకి మికుః స్తానం అర్థం యిప్పిస్తూ వున్నాము వాకిదగ్గ మర్రిం మాకు యిమ్మనిమని రానుభారం పంపించుకున్నాం. ఆమాటల్లు బు చ్చన్నగారు రాజుగార్ధి తెలియజేసినాడు. యిట్లా

కొన్ని దినములు జరిగిన తరువాతను యింతలో తమ
 ఖచ్చఖరామకుల్లు తమకు అయితే పోనాను
 వారు కాకల్లతూడి వారితో జమాబందీ దాఖలుచే
 ప్పుని కిచ్చుండిఖర్చులు గడుపుకుంటూవచ్చి ఫంజీ
 దారుని కోటలోనుంచి బయటరాకుండాచేసి కిల్లా
 ముగ్గురిని తప్ప దేకల యొక్కతూ శీతారామరాజుగా
 కు గలుగుచున్నావులో వుండేలాగు చేస్తుని మరి
 పెరిగినది కోటమీదను ముజాన్యెత్తి బడాయా
 చేస్తూ యుండిన శీతారామరాజుగారు అంతరీదిగి
 గుండెదిగి పరుగులుయెత్తి వస్తూయుండగా బుచ్చ
 న్నగారు పోయి అడ్డంకిలి నీవు పూసపోటియింట
 పుట్టి కాజాల్లు యింత బుద్ధి లేకపోవడం నేను
 చూడలేదు. నాకు యీకర్లు యెంతై సంపన్నము
 లు గడవినవి. నీవు వక్కడవు పడితే యాలవ్వురు
 లో యెవరు నిలుస్తారు. లఖ యెన్నట్టి యిటు
 వడి పనులు మాత్రం విచారించవద్దని చెప్పుపట్టు
 కొని యింతిల్లి తీసుకొని వచ్చినారు. ఆమాటల్లు
 శీతారామరాజుగారు కల్యయిచ్చిన మాటలు. తు
 ర్గజాడిచేత దెబ్బలు తినుగాని కల్యయిచ్చినారా?
 మేము ముందర్ని దైర్ఘ్యంచేసి వదలినంతలో రాలు
 వయానత్తు ముందగనచిస్తుంది. అర్థిశ్చరగా దుర్గం
 మీదకి లగ్గులుయెక్క వచ్చును. అని యిటువంటి
 సూక్రమాటలు చెప్పేకర్లు ఆమాటల్లు తినుగా
 బుచ్చన్నగారు అనుపరచిన మాటలు మీరువేగం దు
 గ్గంమీదకి లగ్గులుయెక్కడం విచారించినారు. గాని
 మీకు గుండులిగిలే యేరాణువనాను యెవరయినా
 నిలుస్తారా లేనా? అటువలవనాను మీరు యెన్న
 తిట్టుకు లగ్గులుయెక్క కాలో అడివిచారింపిన నాకు
 కారు. యిదిగాక మాచోటివక్కర్లు యెవరుపడ్డా
 ఫర్వాలేదు. కాబట్టి మీరు పోరాడని తెలియచెప్పి
 నిలువరేసి పోనిచ్చినవాడుకాదు. ఆదఫాకు పోయి
 వరాణువయానత్తు లగ్గులుయెక్క పోయి ఫిరంగిగళ్లు
 చేత పడ్డారు గాని బ్రతికినారుకాదు. శీతారామ
 రాజుగారు మున్నుడిదిపట్టు వడిచే యాయవకూడా
 గలిగిదిపోను. బుచ్చన్నగారి ఆలోచన ధర్మానను

బ్రతికినాను. తనవంతకు శీతారామరాజుగారు
 ప్రత్యక్షంగా వాచి బుచ్చన్నగారినుటి ప్రధాని
 ఆలోచనవంటి ఆలోచనలేదు. యీతికంటే నువకు
 దైవంలేదు. ఇఖమీదను బుచ్చన్నగారితోటి విశా
 ధ-వుంచుకుంటే మనకు దైవసహాయంకాదు అని
 చాలావేకం ఆచనుయంలో చెప్పుకున్నాడు యీ
 రాజుగారిని లగాయాఅన్న వెన్న యాజ్ఞాశం
 పోయి బుచ్చన్నగారితోటి కరుణ విశేషంపును
 తుంది. యిక్కడ కొటమీద కడాయా చేస్తూ,
 పెరిగిదగ్గరఖా లగ్గులు యెక్క పోయి దగ్గుపడిపోతూ
 వుంటే యిట్లా మూడువరులు అనుచరగవార
 నాలుగోమూల కొటపట్టినారు. తినుచీదినం అయ్యి
 వెన్న దుర్గంలోనివికాణావుంచుగొనిరాజుమహేంద్రుని
 రంకనుబాచేసి, లూసగ్గార్లుతమకలింగగ్గార్లు బండో
 బనుఅయినవెనుక నిజాముల్లువారి అధికావుంచుకో
 రాదని. బద్దికనాల్ ఖానును సగ్గార్లు అంపించేఅంత
 కన్న మరిపదికల అధికంగా అంపించి తమవకీళ్లును
 న్ను కూడా పంపించి తమ మనస్సు గొప్పదొక్తులు
 యానత్తు తెలియబ్రాసి అంపించుకుంటే, వవ్యాలు
 వారు చిత్తగించికలవు యిచ్చినమాటలు. నీవుఅక్క
 డవున్నా మారలుకారువవువట్టుగా యెంచుకుం
 టాను. మరియేమీ యుడియవద్దని పక్షిలతోటి
 యిలాగున భగవనామాటలు. కలవుయిచ్చేవరకు యీ
 మాటలుయానత్తు వకలువాసుకొని శీతారామరాజు
 గార్ని అంపిస్తే, తమరు రాజుమహేంద్రవరములో
 వుండి నాల్లు కుంఫిణీలవారు తమతాలాకు నాయద
 రాకాను పంపించి, వవాబునార్ని కలవునుజరా
 యిస్తూవుండేవారు. యింతలో కుంఫిణీవారు తోగి
 పంతులగారిమూలముగా బందరు; యేలూరు; కాజ
 మహేంద్రం; కలింగం; మొదలయినసగ్గార్లుతోగట్టా
 యానత్తు తెలిసి, నిజాముల్లువారి కరవుకు యాజా
 రాజేసేమాటలు జరిగినూ ఏరు యింకా చేకంటాకి
 రాకమునుపుదిజనురామరాజుగారు అనికాదరవును
 న్యాలయెక్క పిత్తురీయానత్తుఅడివిఅక్కడవంచినవి
 యానామరాజుగారితోటిహుజుంపన జగన్నాధరాజు

